

ROZPAKOWAĆ WALIZKI*

THEA, WIR FAHR`N NACH ŁÓDŹ / RETURN TICKET
* KOFFER AUSPACKEN

Reisen, Austausch
und Zusammenarbeit
Das Projekt 2015
von Endmoräne

Podróże, wymiana
i współpraca
Projekt 2015
Endmoräne

ENDMORÄNE Künstlerinnen aus Brandenburg und Berlin e.V.

SUSANNE AHNER
KERSTIN BAUDIS
EWA BLOOM KWIATKOWSKA
KA BOMHARDT
CLAUDIA BUSCHING
AGNIESZKA CHOJNACKA
MONIKA CZARSKA
IMKE FREIBERG
GISELA GENTHNER
RENATE HAMPKE
MASKO ISO
INGRID KERMA
GUNHILD KREUZER
ANKA LESNIAK
ANGELA LUBIC
ANNETTE MUNK
DOROTHEA NEUMANN
MARTA OSTAJEWSKA
PATRICIA PISANI
IZABELA ROBAKOWSKA &
JOANNA SZUMACHER
JOLANTA RUDZKA HABISIAK
ANTJE SCHOLZ
ERIKA STÜRMER-ALEX
CHRISTIANE WARTENBERG
TINA ZIMMERMANN

ROZPAKOWAĆ WALIZKI

Thea, wir fahren nach Łódź / Return ticket
Reisen, Austausch und Zusammenarbeit
Künstlerinnen aus Łódź / Brandenburg / Berlin

Thea, wir fahren nach Łódź / Return ticket
Podróże, wymiana i współpraca
Artystki z Łodzi / Brandenburgii / Berlina

Łódź, Frankfurt (Oder), 2015

Unser Austausch mit Łódź

„Reisen veredelt den Geist
und räumt mit allen anderen Vorurteilen auf.“
Oscar Wilde (1900 - 1956)

Jolanta Wagner, Gastkünstlerin des Endmoräne Projekts in 2012, und Symposiumsreferentin Aurelia Mandziuk leben und arbeiten beide in Łódź. Sie luden unseren Verein in ihre Stadt ein. Endmoräne e.V., an der Zusammenarbeit und Vernetzung mit anderen Künstlerinnen und Verbänden über Grenzen hinweg interessiert, nahm dieses Angebot gern an und besuchte die Kolleginnen in Polen.

Die Geschichte von Łódź ist in vieler Hinsicht vergleichbar mit der von vielen Orten in Brandenburg, die einen tiefgreifenden wirtschaftlichen, kulturellen und politischen Wandel erlebt haben. Die Stadt wurde reich, als dort vor etwa hundertfünfzig Jahren eine blühende Textilindustrie entstand. In den 1990er Jahren dann musste das „polnische Manchester“-den fast völligen Niedergang seiner Textilindustrie verkraften. Dennoch hat sich Łódź heute zu einer jungen und lebendigen Kulturmetropole entwickelt.

Unterwegs und zu Besuch sein war Thema unseres Arbeitskonzepts 2015, als Grundvoraussetzung eines gegenseitigen Kennenlernens über Grenzen hinweg. Dabei standen für uns das Nachbarland Polen und seine Kunst im Fokus.

Wir Endmoräne Künstlerinnen reisten deshalb für eine Woche im Linienbus nach Łódź. Im Koffer hatten wir künstlerische Arbeiten, Präsentationen, Filme, Fotos und sonstiges Material. Dort angekommen trafen wir auf polnische Künstlerinnen, Designerinnen und Filmemacherinnen, die uns während unseres Aufenthaltes zur Seite standen und uns als Partnerinnen für die vor Ort zu realisierenden Kunstvorhaben unterstützten. In einer intensiven Arbeitswoche machten wir uns mit unseren Arbeiten gegenseitig vertraut, führten Workshops durch und planten gemeinsame Projekte. Zusammen mit den Polinnen entwickelten wir eine Work-In-Progress-Präsentation in der geschichtsträchtigen Avantgarde Galerie Wschodnia in Łódź. Dort stellten wir den Verein Endmoräne und unsere eigenen Vorhaben vor, zeigten Filme und Performances, organisierten Projekte vor Ort und feierten und kochten miteinander. Wir nutzten die Zeit unseres Aufenthalts, um möglichst viel über unser Nachbarland, speziell aber über die Stadt Łódź und ihre Bewohner zu erfahren. Unsere Präsentationen richteten sich sowohl an polnische Kolleginnen und Kollegen als auch an eine kunstinteressierte Öffentlichkeit.

Zwei Monate später besuchten uns unsere polnischen Gastgeberinnen zur zweiwöchigen Sommerwerkstatt in den Koehlmann Höfen in Frankfurt (Oder). Nun waren wir die Einladenden und für das Wohl unserer Gastkünstlerinnen aus dem Nachbarland verantwortlich. Für unsere jährlich neu stattfindenden orts- und raumbezogenen Ausstellungen setzten

Nasza wymiana z Łodzią

„Podróżowanie uszlachetnia ducha
i pozwala oporać się ze wszystkimi innymi stereotypami.“
Oscar Wilde (1900 - 1956)

Artystka Jolanta Wagner, będąca gościem projektu Endmoräne (pł. Morena czołowa) w 2012 roku, oraz Aurelia Mandziuk, prelegentka na sympozjum, mieszkają i pracują w Łodzi. Do swojego miasta zaprosiły członkinie grupy Endmoräne. Ponieważ nasze stowarzyszenie interesuje się współpracą i nawiązywaniem kontaktów ponad granicami państw z innymi artystkami i zrzeszeniami chętnie przyjęłyśmy zaproszenie, odwiedzając koleżanki w Łodzi.

Pod wieloma względami historię Łodzi prównać można z dziejami wielu miejscowości w Brandenburgii, które doświadczyły głębokich przemian gospodarczych, kulturowych i politycznych.

Łódź stała się bogata, kiedy przed około stu pięćdziesięciu laty w mieście zadomowił się potężny przemysł tekstylny. Potem, w latach 90-tych XX wieku, „polski Manchester” musiał jednak przeciwieć niemal całkowity upadek swojej odzieżówki. Mimo to miastu w obecnych czasach udało się przerodzić w młodą, żywiołową metropolię kultury.

Podróżowanie i czas w gościnie stały się tematem naszej koncepcji roboczej na rok 2015, stanowiąc podstawę do wzajemnego poznania się ponad granicami państw. W centrum naszych zainteresowań znajdowała się sąsiednia Polska i jej sztuka.

My, artystki Endmoräne, wsiadłyśmy więc do autokaru, aby udać się na tydzień do Łodzi. W walizkach zabrałyśmy prace artystyczne, prezentacje, filmy, zdjęcia i inne materiały robocze. Na miejscu poznałyśmy polskie twórczynie sztuki, wzornictwa i filmu, które towarzyszyły nam w trakcie całego pobytu, wspierając nas jako przewodniczki i partnerki w realizacjach, które wykonałyśmy na miejscu, oraz w tych planowanych na przyszłość. Przez tydzień intensywnych działań przedstawiałyśmy sobie wzajemnie nasze prace, przeprowadzałyśmy warsztaty i rozplanowałyśmy wspólne działania. Wspólnie z Polkami opracowałyśmy warsztaty Work in progress w historycznej awangardowej Galerii Wschodniej w Łodzi. Przedstawiliśmy stowarzyszenie Endmoräne i własne projekty, pokazałyśmy filmy i performance, zorganizowałyśmy projekty na miejscu, wspólnie też gotowałyśmy i bawiliśmy się. Wykorzystaliśmy ten czas w celu zdobycia jak największej wiedzy o sąsiednim kraju, zwłaszcza o mieście i jego mieszkańcach. Nasze publiczne prezentacje skierowałyśmy do polskich koleżanek i kolegów oraz do widowni zainteresowanej sztuką.

Dwa miesiące później to artystki goszczące nas w Łodzi złożyły nam wizytę w trakcie dwutygodniowych letnich warsztatów w zakładach Koehlmann Höfe we Frankfurcie nad Odrą w Brandenburgii. Tym razem rola gospodarzy i zadanie ugośzczenia odwiedzających artystek z sąsiedniego kraju przypadły więc nam. W ramach frankfurckiej lokalnej wystawy zmierzyłyśmy

wir uns diesmal mit der Architektur und der Geschichte der Koehlmann Höfe auseinander. Unsere Eindrücke und Erfahrungen des Reisens und Sich-Kennenlernens verarbeiteten wir künstlerisch in Filmen, Installationen und Aktionen.

Wir wünschen uns, dass der gegenseitige Besuch, der über eine Stippvisite hinausging und uns nachhaltige Erkenntnisse und Einsichten brachte, der Beginn einer dauerhaften, nachbarschaftlichen Freundschaft ist.

„Auf Reisen gleichen wir einem Film, der belichtet wird.
Entwickeln wird ihn die Erinnerung.“
Max Frisch (1911 - 1991)

się z architekturą i historią zakładów Koehlmann Höfe, zebrane wrażenia i doświadczenia podróżowania i wzajemnego zapoznawania się ze sobą przedstawiając w artystyczny sposób w filmach, akcjach i instalacjach.

Pragniemy, aby te wzajemne odwiedziny, które okazały się czymś więcej niż krótkim wypadem za międzę i z których starałyśmy się wynieść trwałe wnioski i doświadczenia, stanowiły zaczątek stałej, sąsiedzkiej przyjaźni.

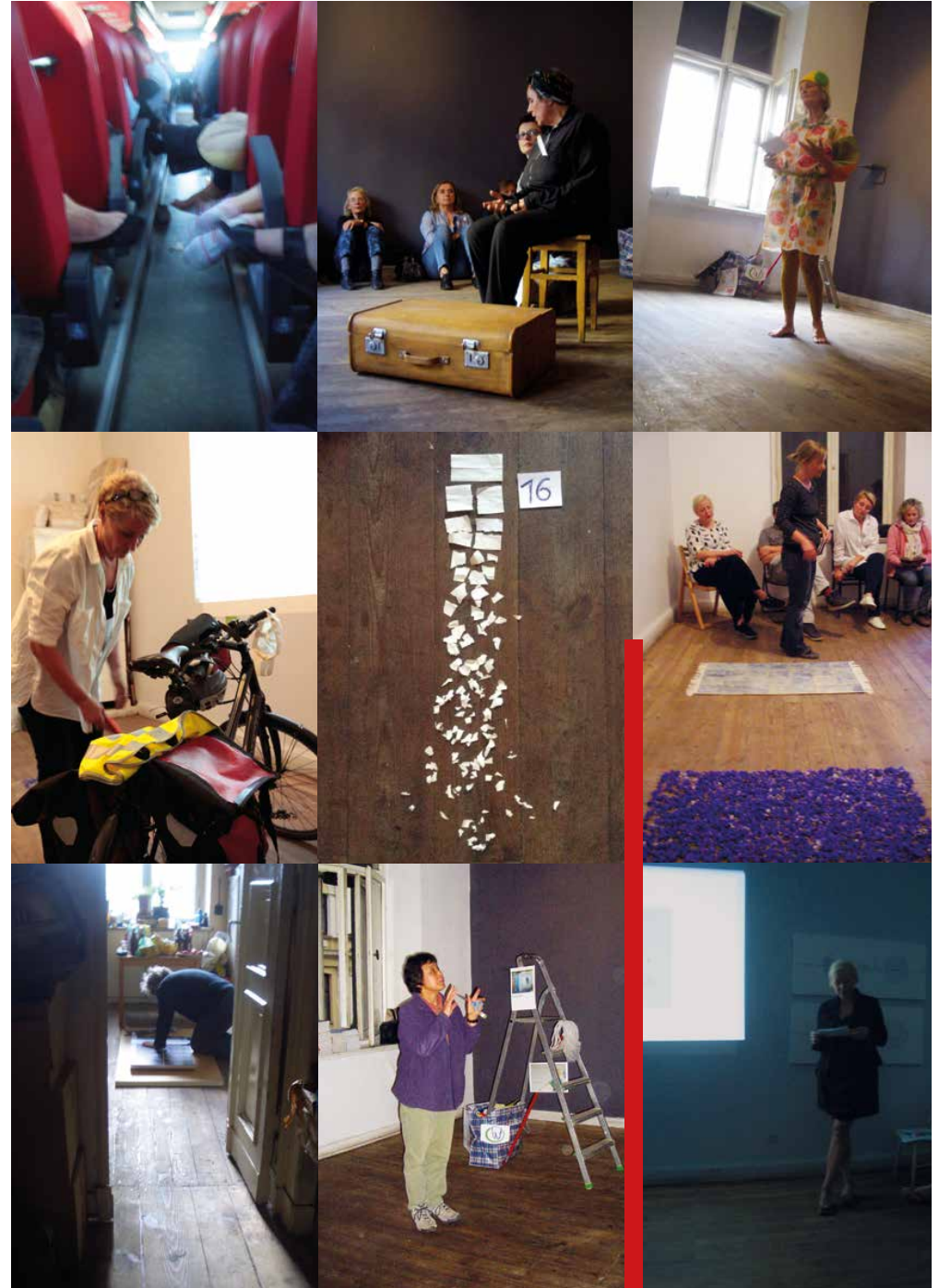
„W podróży jesteśmy niczym naświetlany film.
Wywołują go wspomnienia.“
Max Frisch (1911 - 1991)

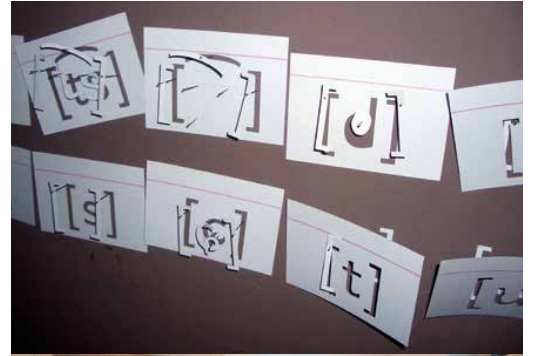

Seiten 6 bis 11: Workshopwoche in Łódź, Poland
Seiten 16 und 17: Koehlmann Höfe, Frankfurt (Oder)
Seiten 18 und 19: Sommerwerkstatt in Frankfurt (Oder)
Seiten 42 und 43: Eröffnung in Frankfurt (Oder) und Künstlergespräch

Strony 6 do 11: Warsztaty podczas tygodnia w Łodzi
Strony 16 i 17: Zakłady Koehlmann Höfe, Frankfurt nad Odrą
Strony 18 i 19: Warsztaty letnie we Frankfurcie nad Odrą
Strony 42 i 43: Otwarcie we Frankfurcie nad Odrą oraz dialog artystek

6 WORKSHOPS IN ŁÓDŹ WARSZTATY W ŁODZI

Thea, wir fahren nach Łódź / Return ticket
Künstlerinnen aus Łódź / Brandenburg / Berlin
Austausch und Zusammenarbeit

„Theo, wir fahr'n nach Łódź!“ hieß ein Schläger der siebziger Jahre, und nicht wenige glaubten, bei diesem Ziel handle es sich um einen Phantaseiert. Kaum jemand wusste, dass der Schläger ursprünglich ein „Schmonzes“ gewesen war, den österreichische Soldaten im Ersten Weltkrieg an der Ostfront aufgeschnappt hatten, ihn weiter trugen, bis schließlich, nach länger Odyssee, aus dem fahrenden Itzchak ein Theo wurde. Zu Thea, der neuesten Verwandlung führte nun nicht gerade eine weitere Odyssee, aber doch eine Reise mit offenem Ausgang, als Künstlerinnen aus Berlin und Brandenburg im Frühsommer mit künstlerischem Handgepäck ebenfalls nach Łódź führen, um dort mit polnischen Künstlerinnen einen grenzüberschreitenden Dialog zu eröffnen.

Łódź ist heute nicht nur eine pulsierende Kunststadt, sondern auch eines der Zentren des modernen Europa: das „Manchester des Ostens“ im 19. Jahrhundert der Schauplatz für Władysław Reymonts Epos vom „Gelobten Land“, der Ort, an dem der „Łódzermensch“ geboren wurde. Vergangenheit und Zukunft: Łódź zeigt, was Europa schon einmal war und was es wieder sein könnte.

Ebenso wie Frankfurt an der Oder, wohin jetzt das Return-Ticket die Künstlerinnen führte, das als einstiger Knotenpunkt wichtiger Handelsstrassen ebenso Vergangenheit und Zukunft verknüpft, war doch kaum ein Fluss so zum Synonym für eine Grenze geworden wie die Oder. Seit dem Fall des Eisernen Vorhangs aber wird die Oder zum deutschen und polnischen Fluss. Die Geschichte teilt nicht nur, sie verbindet auch. Und jede Reise verknüpft Geschichte und Geschichten, schafft Unterschiede zwischen Ähnlichem, macht Trennungen klar, erreicht neue Blicke im Pingpong der eigenen und der fremden Kultur. In die Fremde gehen, Fremdgehen ist eine Bewegung des Eros, die die einengenden Grenzen des Eigenen überschreitet. Auf Reisen, ebenso wie in jedem Kunstwerk treten Eigenes und Fremdes in Konjunktion. Das Transitorische, Nomadische der Kunst ist ein Hinausgehen, ein Verlassen von eingerichteten Wohnungen und Werkstätten und korrespondiert mit der Auffassung von Reise, wie sie noch im englischen „travel“ mitschwingt, das die gleiche Wurzel wie das französische „travail“ (arbeiten) hat. Es ist als körperliche oder geistige Arbeit Weltentwurf und Weltgestaltung im Transit. Nun also macht die Endmoräne für einige Zeit Station in Frankfurt an der Oder, aus dem viele Dinge, Säcke mit Getreide oder Kartoffelstärke, Fässer mit Sirup auf Schleppschiffen in die Welt gingen. Dort werden nun die Koehlmänn Höfe temporärer Arbeitsplatz, Kunstort, gestalteter Raum und Zwischenraum für eine Kunst auf Reisen.

Um 1890, so steht es in der Chronik über die Koehlmänn Höfe zu lesen, ermöglichte ein blühender Export nach England, den Vereinigten Staaten von Nordamerika, den Skandinavischen Ländern, der Schweiz, Spanien und Australien den Absatz des über den deutschen Bedarf hinausgehenden Überschuss an Fabrikaten. Viele, bekannte und weniger bekannte Gründe und gesellschaftliche Entwicklungen haben im bewegten Verlauf der Geschichte dazu geführt, dass diese damaligen Warenströme in die

Rozpakować walizki / Return ticket
Artystki z Łodzi / Brandenburgii / Berlina
Wymiana i współpraca

„Theo, jedziemy do Łodzi!“, brzmiała puenta niemieckiego przeboju z lat siedemdziesiątych, przy czym wcale niemałe grono osób było przekonane, że celem tej podróży jest miejscowość... wymyślona. Mało kto wiedział, że tekst szlagieru był pierwotnie zwykłą gawędą podłapaną przez austriackich żołnierzy na froncie wschodnim w trakcie I wojny światowej, przekazywaną następnie od ucha do ucha, aż po długiej odysei jadący pierwotnie do tego miasta łcek stał się Theo. Do żeńskiego imienia Thea, najnowszego wcielenia (bohaterki obiecana“ Władysława Reymonta, który przetłumaczyć można na „Thea, jedziemy do Łodzi!“ – przyp. tłum.), nie prowadziła bynajmniej kolejna odyseja, choć jednak dalsza podróż z otwartym celem, kiedy to artystki z Berlina i Brandenburgii udały się wczesnym latem z podręcznym bagażem artystycznym właśnie do Łodzi, aby nawiązać dialog ponad granicami z polskimi artystkami.

Dzisiejsza Łódź jest nie tylko miastem tętniącym życiem, lecz również jednym z ośrodków nowoczesnej Europy: „Manchester wschodu“ będącym w XIX wieku kulisami eposu „Ziemia obiecana“ Władysława Reymonta, miejscem narodzin archetypu „Łódzermensch“. Przeszłość i przyszłość: Łódź pokazuje, czym Europa była kiedyś i czym mogłaby się na powrót stać. Podobnie jak w przypadku Frankfurtu nad Odrą, do którego zawiodł artystki tytułowy bilet powrotny, miasta leżącego niegdyś na przecięciu ważnych szlaków handlowych, które również spaja przeszłość z przyszłością i mające również swój synonim – rzekę Odrę, jak żadną inną kojarzoną z pojęciem granicy. Od upadku żelaznej kurtyny Odra zdążyła jednak przeistoczyć się w rzekę polsko-niemiecką. Historia nie tylko dzieli, lecz również łączy. Każda podróż natomiast łączy historię z opowieściami, tworzy różnice w rzeczach podobnych, uświadamia co do podziałów, pozwala zdobyć nowe perspektywy w ping-pongu między tymi własnymi a tamtymi, właściwymi obcej kulturze. Udanie się do cudzego, lub raczej cudzołożenie stanowi ruch Erosa ponad ciasnymi granicami tego, co własne. W podróżach, podobnie jak w każdym dziele sztuki, to, co własne, i to, co cudze, wchodzi w koniunkturę. To, co przechodnie i nomadyczne w sztuce, jest wychodzeniem, opuszczaniem urządzonych mieszkań oraz warsztatów i pozostaje zgodne z tym, jak postrzegamy podróż, co przebrzmiewa z resztą z faktu, że anglojęzyczne słowo „travel“ dzieli swoje korzenie z francuskim „travail“ (pracować). Jako fizyczna i duchowa praca jest to projektowanie i kształtowanie świata w przełocie.

Tak oto Endmoräne zatrzymała się na jakiś czas na stacji Frankfurt nad Odrą, z której w świat wysłano liczne rzeczy: worki ze zbożem i ziemniakami, beczki z syropem na barkach. W tym miejscu naszym tymczasowym teatrem działań, sztuki, przestrzenią kształtowaną oraz przestrzenią pomiędzy dla sztuki w podróży staną się opuszczone zakłady Koehlmänn Höfe.

Mniej więcej w 1890 roku, jak przeczytać można w zakładowej kronice, rozkwit eksportu do Anglii, Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej, krajów skandynawskich, Szwajcarii, Hiszpanii i Austrii umożliwił zbyt nadwyżki towarów wytwarzanych w ilości przekraczającej wewnętrznie-

Welt heute ebenso Vergangenheit sind, wie die Nachfrage aus den Koehlmänn Höfen nach Arbeitskräften und Rohstoffen; ursprünglich war es die lokale Landarbeiterschaft, die dort während des Winters Beschäftigung fand, und es waren die auf den sandigen Böden („des deutschen Reiches Streusandbüchse“) trefflich gedeihenden Kartoffeln, aus denen die weltweit begehrten Fabrikate, etwa Stärke, Zucker, Sirup gefertigt werden konnten. Die Produkte aus Frankfurt an der Oder veränderten die Mode in der Weltstadt London; Fontane berichtet, dass der Dandy George Brummel sterbend erklärte, die Wurzel und das Geheimnis all seiner Triumphe sei die Kartoffelstärke gewesen.

Wenn jetzt die Endmoränen – ein Zusammenschluss von Künstlerinnen aus Berlin und Brandenburg – mit ihrem wandernden Kunstunternehmen in den Koehlmänn Höfen Station machen, dann ist das mehr als ein kurzweiliger Besuch. Es ist eine, wenn auch transitorische und mit anderen Mitteln betriebene Reanimation eines traditionsreichen Unternehmens. Wie in alten Zeiten, fließen menschliche, jetzt künstlerische Fähigkeiten in die Koehlmänn Höfe hinein. Allerdings eröffnen die Bedingungen, auf die die Künstlerinnen stoßen, nicht mehr die wohlgeordnete, produktive Szenerie von damals. Stattdessen treffen sie auf all die Spuren, die Sedimente des Wandels, auf Verrottetes, Liegegebliebenes, Verschlepptes, auf aus der Zeit Gefallenes, kurz: auf den Stoff, den die „Endmoränen“ neuerlich ins Rollen bringen. Die „Endmoränen“ beenden das temporäre Ende. Der Kreis schließt sich nicht, er wird geöffnet.

Aus den Koehlmänn Höfen treten neue Ströme und Wellen hinaus in die Welt. Und wie der Oderfluss, so beschreibt es Fontane in seinen Wanderungen durch die Mark Brandenburg zunächst in einem Bette fließend, auf seiner Reise zu einem Netz von Kanälen wird, sich hierhin und dorthin windet in malerischem Wirsal, so nehmen die Künstlerinnen souverän, frei, ernsthaft, luzide die vielfältigen Einflüsse, die sich aus dem Ort, aus dem Zusammenklang der Orte Łódź und Frankfurt an der Oder ergeben auf, bilden – wie auf einer Reise - ein Netz von Relationen mit je verschiedenen Anschlussstellen, Knoten- und Haltepunkten, sowie Verbindungen und ermöglichen so ein konzentriertes, konzentrisches Schauen, das kulturelle Räume umspannt und transformiert.

In einigen Arbeiten reisen Ansichten von Łódź nach Frankfurt an der Oder: Fassadenfotos werden auf den lichtdurchfluteten Fenstern der Koehlmänn- Höfe zu einer transparenten Überlagerung von Innen und Außen, vom Hier und Dort, von Farblicht und Licht, umspielen Transzendenz und Transparenz. Fotos von Zäunen und Gittern – komplementiert von einem Gittergebilde – thematisieren Schutz, Umfriedung, Abgrenzung, die notwendig zu dem Begriff von Heimat gehören wie auch Durchlässigkeit, Offenheit, Zwischenräumlichkeit.

Nie ist das Eine ohne das Andere. Eine mobile Intervention aus Schlagbäumen nimmt das akute Thema von durchlässigen und gesperren Grenzen auf, das gerade heute in Zeiten neuer Völkerwanderung brisant ist. Fenster öffnen, schließen sich: sechs Fenster sind mit einer kurzen Wortsequenz in Hebräisch, Polnisch, Deutsch aus einem jüdischen Gebet beschriftet. Spiegelverkehrt auf die Fensterscheiben geschriebene, warden die Worte in der Veränderung des Tageslichts richtig lesbar über den Fußboden – oder umgekehrt.

Im Raume lesen wir die Zeit – und ihr komplexes Gefüge aus Kultur und

mieckie zapotrzebowanie. Liczne przyczyny, te bardziej i te mniej znane, obok zaistniałego rozwoju społecznego, doprowadziły w toku burzliwych dziejów do tego, że owe strumienie płynących w świat towarów należą do przeszłości w takim samym stopniu, jak popyt na siłę roboczą i surowce w zakładach Koehlmänn Höfe; pierwotnie do pracy rekrutowano lokalnych pracowników rolnych, którzy znajdowali w fabryce zajęcie na okres zimowy, gdyż to właśnie z dojrzewających w tych piaszczystych glebach („piaskownicy Rzeszy“) ziemniaków można było wytwarzać tak pożądane na całym świecie produkty, jak np. mączkę ziemniaczaną, cukier czy syrop. Wroby z Frankfurtu nad Odrą wpłynęły wtedy na zmianę mody w światowym Londynie; Fontane donosił, że znany dandy George Brummel ogłosił na łożu śmierci, iż źródłem i tajemnicą wszystkich jego triumfów była mączka ziemniaczana.

Kiedy zatem Endmoränen – zrzeszenie artystek z Berlina i Brandenburgii – ze swoim wędrownym przedsięwzięciem artystycznym zatrzymują się przy zakładach Koehlmänn Höfe, mamy do czynienia z czymś więcej niż krótkimi odwiedzina. To reanimacja bogatego w tradycję przedsiębiorstwa, choć jedynie tymczasowa i dokonywana metodami alternatywnymi. Jak za dawnych czasów do Koehlmänn Höfe napływają umiejętności ludzkie, wskazuje tym razem artystyczne. Zamiast na niedyjszej poukładaną, produktywną scenierię, artystki natrafiają jednak na trudne warunki. Zastaje je całokształt śladów, osad przemian, coś, co zmurzało, zostało porzucone, porwane, wypadło ze swojego czasu, po krótkie: materiał, któremu „Moreny“ dadzą nowy napęd. Endmoränen zakończą więc tymczasowy koniec. Okręg nie zamknie się, lecz zostanie otwarty. Z zakładów Koehlmänn Höfe wypłyną w świat nowe prądy i fale.

I niczym prąd Odrę, jak opisuje to Fontane w swoich Wędrowkach przez Marchię Brandenburską, podążając pierwotnie jednym korytem, w trakcie swojej podróży staje się siecią kanałów, kierując się w malowniczo nieładzie to tu, to tam, tak i artystki suwerennie, swobodnie, poważnie, płynnie podejmują różnorodne wpływy zarówno z tego miasta, jak i ze współbrzmienia miast Łódź i Frankfurt nad Odrą, tworząc – niczym w podróży – sieć relacji z różnymi połączeniami oraz punktami przerzutu, węzłowymi oraz przystankami, umożliwiając tym samym skoncentrowane, koncentryczne patrzenie, które rozpościera się nad kulturalnymi przestrzeniami i je zmienia.

Niektóre prace przedstawiają podróż poglądów z Łodzi do Frankfurt nad Odrą: zdjęcia fasad na tle skapanych w świetle okien Koehlmänn Höfe sprawiają, że transparentnie nakładają się na siebie wnętrza i zewnątrz, tu i tam, blask koloru i światła, bawią się transcendencją i transparentnością. Zdjęcia plotów i krat – uzupełniane obrazem krat – poruszają temat ochrony, grodu, wygraniczania przynależące nieodwrotnie do pojęcia ojczyzny, podobnie jak przepuszczalność, otwartość, przestrzeń pomiędzy. Nigdy nie będzie to tylko wyłącznie jedno albo drugie. Mobilna realizacja ze szlabanów podejmuje nagłą temat granic przepuszczalnych i zamkniętych, pałacy zwłaszcza w obecnych czasach nowych wędrowców ludów. Okna otwierają się i zamykają: sześć okien opisanych zostało krótkim ciągiem słów z żydowskiej modlitwy w językach hebrajskim, polskim, niemieckim. Naniesione na szybę w lustrzanym odbiciu słowa te, wciąż czytelne, wędrują w ciągu dnia po podłodze – albo na odwrot. W przestrzeni czytamy czas – wraz z jego złożonym spłotem kultury i strachu.

Schrecken. Kommunikation, Verbindung, Transport waren ein wesentliches Element der Koehlmann Höfe, durch ein riesiges Rohrsystem wurden die Ingredienzien zur Herstellung von Stärke, Zucker, Sirup, die verschiedenen Zustände der Produkte transportiert, vermengt. Die kommunizierenden Röhren bilden heute - von ihrer Funktion entblößt - gleichsam ein skulpturales Feld, das Anlass und Initialzündung für etliche Interventionen wurde, die dann Transport, Transsubstantiation, Translokation - immer auch ein Thema der Kunst - noch einmal frei erfahrbar machen. Die Stadt, der spezifische Produktionsort spiegelt sich im Fluss der Produkte und Menschen, die Brücken und Grenzen überschreiten. Doch wie das Blut in unserem Körper, so kann jeder Fluss ins Stocken geraten - oder gänzlich abgeschnürt werden: Eine Metapher für unsere immer fragile Existenz zwischen Bewegung und Stillstand. Erinnerung und Eingedenken kommen zusammen, wenn eine der Arbeiten der Musikerin Eta Harich-Schneider - einer Wanderin zwischen den Kulturen - und ein anderes der Künstlerin Katarzyna Kobro gewidmet ist: Kobros Plastiken der 20er Jahre verschmelzen Räume und Zeiten: Die Skulpturen werden Teil des Raumes, der sie umgibt und kein jenseitiger mehr ist. Die Skulptur dringt in den Raum und der Raum in die Skulptur ein - und so können in der Ausstellung auch Räume in Räume einfließen, Erinnerungs- „Denk- und weitere Räume bilden, wenn eine Hausmeisterwohnung rekonstruiert, wenn ein textiler Raum mit transparenten Wänden aus Taschentüchern entsteht, der die vielen kleinen und großen Abschiede, das Winken und Weinen assoziieren lässt oder ein weißer, warmer Raum, ein Papierzimmer für den abwesenden Vater.

Auch Dinge können reisen, Tortenpapiere aus Łódź werden zu wunderbaren, listigen Aperçues am Röhrensystem, mitgebrachte, vorgefundene, aufgesehene Gegenstände gruppieren sich zu anderen Orten, entfalten die Räumlichkeit des Daseins, machen die Pluralität der Räume, in denen wir leben, sinnlich erfahrbar. Räume sind Medien und in einer Volte könnte man dies auch von Nahrungsmitteln sagen. Zucker ist kein Gemüse, sondern eher ein Medium, schrieb Gertrude Stein in ihren Tender Buttons und sicherlich verändern Nahrungsmittel, ihr Austausch, ihr Ineinander Menschen und Kulturen. In vielerlei Rück- und Aufgriffen werden die Produktionsprozesse reflektiert, die Produkte, die in den Koehlmann Höfen hergestellt wurden, Zucker und Stärke verwandeln sich zu neuen Formen, Zeichnungen, Medien und Strukturen. Und natürlich sind Zucker und Stärke auch Metaphern und Elemente der Kunst, die sich vielfältigen Anspielungen öffnen. Wir treffen auf schwebende Zuckerhüte, die zugleich Form und Wortspiel sind und unsere Vorstellungen, Bilder und Erinnerungen ins Trudeln bringen.

Reisen ist Staunen und Räume sind nicht nur da, sie sind keine toten oder passiven Behältnisse. Sie sind geschichtlich und kulturell konstruiert, haben ihre Genese, ihre Verfasstheit und Verfallzeit - und mitunter auch ein ganzliches Ende in der Erinnerung. In der diesjährigen Ausstellung der migrierenden Endmoräne werden die Koehlmann Höfe zu einer belebten Bühne der neuerlichen Begegnung von Orten, Menschen, Dingen, Anwesenheiten und Abwesenheiten. Die Bewegung vom Einen zum Anderen und das Zwischen-Uns sind ein Wesentliches der Kunst. In solcher Zwischenräumlichkeit, im Transit entstehen die vielschichtigen Arbeiten der zwiefachen Sommerwerkstatt. Wanderung, Verwandlung, Spuren und

Kommunikation, Verbindung, Transport waren ein wesentlicher Element der Koehlmann Höfe, durch ein riesiges Rohrsystem wurden die Ingredienzien zur Herstellung von Stärke, Zucker, Sirup, die verschiedenen Zustände der Produkte transportiert, vermengt. Die kommunizierenden Röhren bilden heute - von ihrer Funktion entblößt - gleichsam ein skulpturales Feld, das Anlass und Initialzündung für etliche Interventionen wurde, die dann Transport, Transsubstantiation, Translokation - immer auch ein Thema der Kunst - noch einmal frei erfahrbar machen. Die Stadt, der spezifische Produktionsort spiegelt sich im Fluss der Produkte und Menschen, die Brücken und Grenzen überschreiten. Doch wie das Blut in unserem Körper, so kann jeder Fluss ins Stocken geraten - oder gänzlich abgeschnürt werden: Eine Metapher für unsere immer fragile Existenz zwischen Bewegung und Stillstand. Erinnerung und Eingedenken kommen zusammen, wenn eine der Arbeiten der Musikerin Eta Harich-Schneider - einer Wanderin zwischen den Kulturen - und ein anderes der Künstlerin Katarzyna Kobro gewidmet ist: Kobros Plastiken der 20er Jahre verschmelzen Räume und Zeiten: Die Skulpturen werden Teil des Raumes, der sie umgibt und kein jenseitiger mehr ist. Die Skulptur dringt in den Raum und der Raum in die Skulptur ein - und so können in der Ausstellung auch Räume in Räume einfließen, Erinnerungs- „Denk- und weitere Räume bilden, wenn eine Hausmeisterwohnung rekonstruiert, wenn ein textiler Raum mit transparenten Wänden aus Taschentüchern entsteht, der die vielen kleinen und großen Abschiede, das Winken und Weinen assoziieren lässt oder ein weißer, warmer Raum, ein Papierzimmer für den abwesenden Vater.

Auch Dinge können reisen, Tortenpapiere aus Łódź werden zu wunderbaren, listigen Aperçues am Röhrensystem, mitgebrachte, vorgefundene, aufgesehene Gegenstände gruppieren sich zu anderen Orten, entfalten die Räumlichkeit des Daseins, machen die Pluralität der Räume, in denen wir leben, sinnlich erfahrbar. Räume sind Medien und in einer Volte könnte man dies auch von Nahrungsmitteln sagen. Zucker ist kein Gemüse, sondern eher ein Medium, schrieb Gertrude Stein in ihren Tender Buttons und sicherlich verändern Nahrungsmittel, ihr Austausch, ihr Ineinander Menschen und Kulturen. In vielerlei Rück- und Aufgriffen werden die Produktionsprozesse reflektiert, die Produkte, die in den Koehlmann Höfen hergestellt wurden, Zucker und Stärke verwandeln sich zu neuen Formen, Zeichnungen, Medien und Strukturen. Und natürlich sind Zucker und Stärke auch Metaphern und Elemente der Kunst, die sich vielfältigen Anspielungen öffnen. Wir treffen auf schwebende Zuckerhüte, die zugleich Form und Wortspiel sind und unsere Vorstellungen, Bilder und Erinnerungen ins Trudeln bringen.

Reisen ist Staunen und Räume sind nicht nur da, sie sind keine toten oder passiven Behältnisse. Sie sind geschichtlich und kulturell konstruiert, haben ihre Genese, ihre Verfasstheit und Verfallzeit - und mitunter auch ein ganzliches Ende in der Erinnerung. In der diesjährigen Ausstellung der migrierenden Endmoräne werden die Koehlmann Höfe zu einer belebten Bühne der neuerlichen Begegnung von Orten, Menschen, Dingen, Anwesenheiten und Abwesenheiten. Die Bewegung vom Einen zum Anderen und das Zwischen-Uns sind ein Wesentliches der Kunst. In solcher Zwischenräumlichkeit, im Transit entstehen die vielschichtigen Arbeiten der zwiefachen Sommerwerkstatt. Wanderung, Verwandlung, Spuren und Kommunikation, Verbindung, Transport waren ein wesentlicher Element der Koehlmann Höfe, durch ein riesiges Rohrsystem wurden die Ingredienzien zur Herstellung von Stärke, Zucker, Sirup, die verschiedenen Zustände der Produkte transportiert, vermengt. Die kommunizierenden Röhren bilden heute - von ihrer Funktion entblößt - gleichsam ein skulpturales Feld, das Anlass und Initialzündung für etliche Interventionen wurde, die dann Transport, Transsubstantiation, Translokation - immer auch ein Thema der Kunst - noch einmal frei erfahrbar machen. Die Stadt, der spezifische Produktionsort spiegelt sich im Fluss der Produkte und Menschen, die Brücken und Grenzen überschreiten. Doch wie das Blut in unserem Körper, so kann jeder Fluss ins Stocken geraten - oder gänzlich abgeschnürt werden: Eine Metapher für unsere immer fragile Existenz zwischen Bewegung und Stillstand. Erinnerung und Eingedenken kommen zusammen, wenn eine der Arbeiten der Musikerin Eta Harich-Schneider - einer Wanderin zwischen den Kulturen - und ein anderes der Künstlerin Katarzyna Kobro gewidmet ist: Kobros Plastiken der 20er Jahre verschmelzen Räume und Zeiten: Die Skulpturen werden Teil des Raumes, der sie umgibt und kein jenseitiger mehr ist. Die Skulptur dringt in den Raum und der Raum in die Skulptur ein - und so können in der Ausstellung auch Räume in Räume einfließen, Erinnerungs- „Denk- und weitere Räume bilden, wenn eine Hausmeisterwohnung rekonstruiert, wenn ein textiler Raum mit transparenten Wänden aus Taschentüchern entsteht, der die vielen kleinen und großen Abschiede, das Winken und Weinen assoziieren lässt oder ein weißer, warmer Raum, ein Papierzimmer für den abwesenden Vater.

Reisen ist Staunen und Räume sind nicht nur da, sie sind keine toten oder passiven Behältnisse. Sie sind geschichtlich und kulturell konstruiert, haben ihre Genese, ihre Verfasstheit und Verfallzeit - und mitunter auch ein ganzliches Ende in der Erinnerung. In der diesjährigen Ausstellung der migrierenden Endmoräne werden die Koehlmann Höfe zu einer belebten Bühne der neuerlichen Begegnung von Orten, Menschen, Dingen, Anwesenheiten und Abwesenheiten. Die Bewegung vom Einen zum Anderen und das Zwischen-Uns sind ein Wesentliches der Kunst. In solcher Zwischenräumlichkeit, im Transit entstehen die vielschichtigen Arbeiten der zwiefachen Sommerwerkstatt. Wanderung, Verwandlung, Spuren und Kommunikation, Verbindung, Transport waren ein wesentlicher Element der Koehlmann Höfe, durch ein riesiges Rohrsystem wurden die Ingredienzien zur Herstellung von Stärke, Zucker, Sirup, die verschiedenen Zustände der Produkte transportiert, vermengt. Die kommunizierenden Röhren bilden heute - von ihrer Funktion entblößt - gleichsam ein skulpturales Feld, das Anlass und Initialzündung für etliche Interventionen wurde, die dann Transport, Transsubstantiation, Translokation - immer auch ein Thema der Kunst - noch einmal frei erfahrbar machen. Die Stadt, der spezifische Produktionsort spiegelt sich im Fluss der Produkte und Menschen, die Brücken und Grenzen überschreiten. Doch wie das Blut in unserem Körper, so kann jeder Fluss ins Stocken geraten - oder gänzlich abgeschnürt werden: Eine Metapher für unsere immer fragile Existenz zwischen Bewegung und Stillstand. Erinnerung und Eingedenken kommen zusammen, wenn eine der Arbeiten der Musikerin Eta Harich-Schneider - einer Wanderin zwischen den Kulturen - und ein anderes der Künstlerin Katarzyna Kobro gewidmet ist: Kobros Plastiken der 20er Jahre verschmelzen Räume und Zeiten: Die Skulpturen werden Teil des Raumes, der sie umgibt und kein jenseitiger mehr ist. Die Skulptur dringt in den Raum und der Raum in die Skulptur ein - und so können in der Ausstellung auch Räume in Räume einfließen, Erinnerungs- „Denk- und weitere Räume bilden, wenn eine Hausmeisterwohnung rekonstruiert, wenn ein textiler Raum mit transparenten Wänden aus Taschentüchern entsteht, der die vielen kleinen und großen Abschiede, das Winken und Weinen assoziieren lässt oder ein weißer, warmer Raum, ein Papierzimmer für den abwesenden Vater.

Sedimente, Persönliches und Fragmente der europäischen Geschichte sind nicht nur visualisiert, sondern mehr noch emotionalisiert. Sie ermöglichen neue Bezüge zwischen Erinnerung und Zukunft, zwischen Du und ich: Im Jetzt.

Dorothee Bauerle-Willert

dwuetapowych letnich warsztatów. Wędrowka, przestoczenie, ślady i osady, to, co osobiste, oraz fragmenty europejskiej historii zostają podane nie tylko wizualizacji, lecz, co więcej, emocjonalizacji. Umożliwiają nowe odniesienia między pamięcią i przyszłością, między tobą i mną: w teraźniejszości.

Dorothee Bauerle-Willert

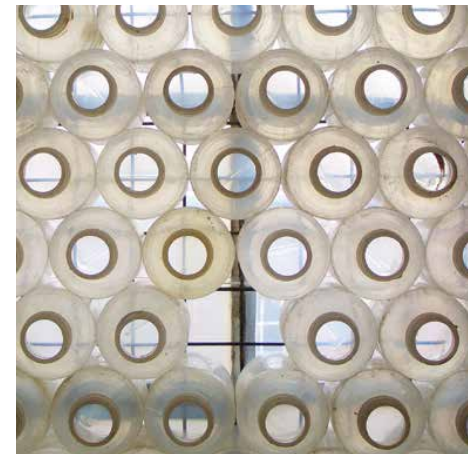
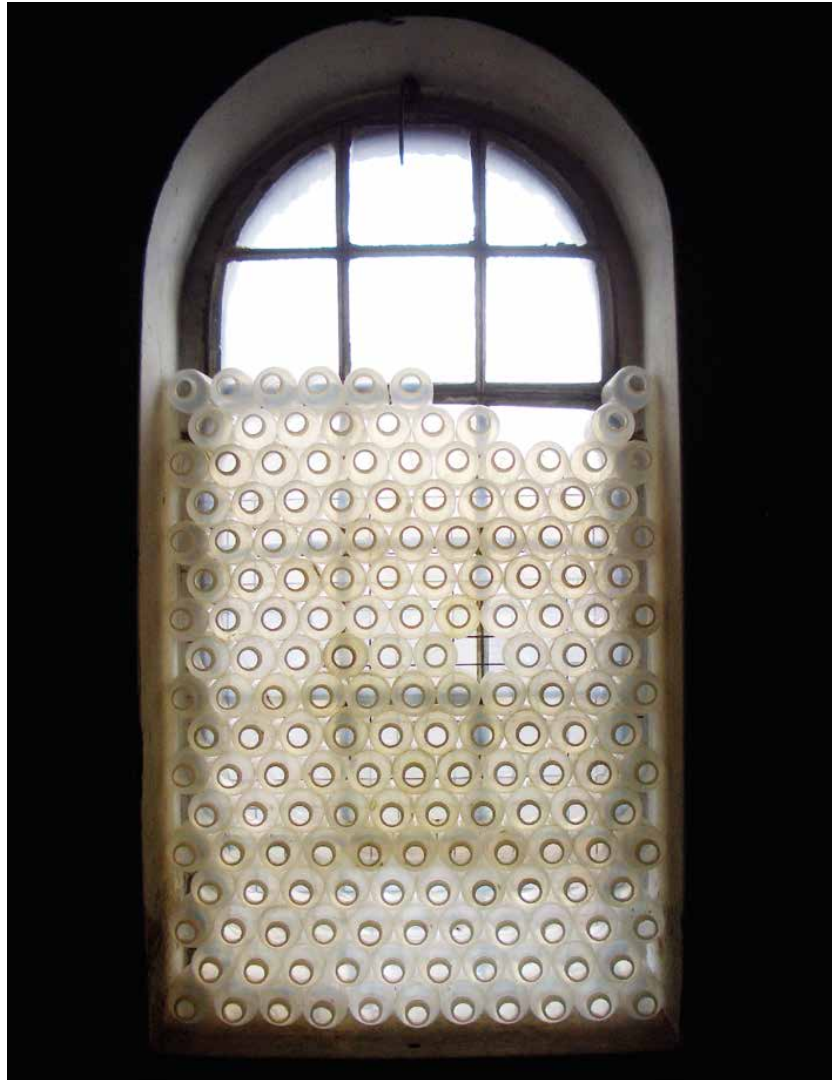

18 SOMMERWERKSTATT WARSZTATY LETNIE

Reise zum Mittelpunkt der Erde

Das Gebäude 12 der Koehlmann Höfe ist von einem faszinierenden Röhrensystem durchzogen: Schieber und Klappen ermöglichen die ausgeklügelte Verteilung von Schüttgut über alle Etagen. Der höchste Punkt ist Ausgangspunkt einer fantastischen Reise durch das Innere des alten Gebäudes: Wenn ich ganz oben etwas hineinwerfe, höre ich es geräuschvoll in die Tiefe stürzen, hin und her geworfen durch die verwinkelten Rohre. Die Passage im Inneren der Rohre ist als räumliche Bewegung in allen Etagen wahrnehmbar, der überraschende Klang rollt schnell heran und steigert sich – bis das Ding mit einem kurzen hellen Ton vom System unten wieder ausgeworfen wird.

Interaktive Klanginstallation mit dem Röhrensystem des Gebäudes und vor Ort gefundenen Plastik-Flaschen des VEB Saat- und Pflanzgut.

Podróż do wnętrza Ziemi

Budynek numer 12 zakładów Koehlmann Höfe poprzecinany jest fascynującym systemem rur: suwaki i klapy umożliwiają wyrafinowaną dystrybucję sypkich surowców na wszystkich piętrach. Szczyt instalacji jest jednocześnie punktem wyjścia fantastycznej podróży po wnętrzu starego budynku: Kiedy wrzucam coś na górze, słyszę głośnie spadanie tego przedmiotu tłukącego się w tę i z powrotem po zakręconych rurach. Przelatywanie tej rzeczy przez wnętrza rur bardzo dobrze odbierać można na wszystkich piętrach jako ruch w przestrzeni, zaskakujący dźwięk stacza się szybko w naszym kierunku i staje się coraz wyższy – aż do momentu, w którym system przy akompaniamencie krótkiego, jaskrawego dźwięku wpływa wrzuconą rzecz na samym dole. Interaktywna instalacja dźwiękowa z użyciem systemu rur w budynku i zastanych na miejscu plastikowych butelek energodowskiego Państwowego Przedsiębiorstwa Nasiona i Rośliny.

Identität

Erwartung, Vorurteil, Vergleich, Abgrenzung, Grenzüberschreitung, Wiederkehr, Verlust, Anpassung.

22

Eine von der Industriesaal-Decke bis zum Boden reichende Maschine, eine Schüttwaage, hat Getreidemengen verglichen und gab sie für den Transport frei. Die Intervention dockt direkt am Funktionsprozess der seit 50 Jahren ungenutzten Maschine an. Wird Identität in die „Wag-schale“ geworfen, stellt sich die Frage nach einem Ergebnis. Menschen leben mit unterschiedlichen Werten und Einstellungen in einem global funktionierenden System. Der Versuch, Eigenes zu bewerten und mit den Erkenntnissen anderer zu verknüpfen, kann Selbstverständnis für andere entwickeln, sonst gerät das System in Gefahr.

Intervention mit 9 Begriffen an einer Waage

Tożsamość

Oczekiwanie, uprzedzenie, porównanie, wygraniczanie, przekraczanie granic, powrót, utrata, dostosowanie.

Maszyna sięgająca od sufitu sali przemysłowej aż po podłogę, waga zsympowa, porównywała ilości zboża i wydawała je do transportu. Realizacja wprawiona została bezpośrednio w działanie nieużywanej od 50 lat maszyny. Gdy tożsamość zostaje „rzucana na szalki wagi”, rodzi się pytanie o wynik. Ludzie żyją odmiennymi wartościami i nastawieniem w świecie działającym globalnie. Próba oceny tego, co własne, i połączenia go z wnioskami innych może pomóc uczynić sprawy innych osób oczywistymi dla nas, gdyż w przeciwnym razie system staje w obliczu zagrożenia.

Realizacja z 9 pojęciami przy jednej wadze.

EWA BLOOM KWIATKOWSKA | PL

KOBRO / Identifications, auto da fe

Das Persönliche hört auf, intim zu sein und wird zum Zeichen. Die Künstlerin – eine Frau, verstrickt in die Geschichte von Zeit und Ort. Ideologische Verbrechen. Druck gesellschaftlicher Ideen. Druck künstlerischer Ideen. Einsamkeit des Schöpfungsweges. Ablehnung. Erfahrung eines historischen Moments. Zeitlosigkeit von Form und künstlerischer Überlieferung. Die hängende Konstruktion von Katarzyna Kbro als Zeichen visueller Identifikation. An dem Ort, an dem die Künstlerin ihre Arbeit umsetzt, befindet sich die historische Grenze der Systemtransformation zwischen dem im Wandel befindlichen Ost- und Westeuropa. Arbeit mit medienübergreifendem Charakter: Permanente Tätowierung auf dem linken Vorderarm, Größe 5 x 5 cm, realisiert im Oktober 2014 in Łódź. Videoschleife Kbro Sign / Auto-da-fé – Fotomontage. Wandmalerei in den Koehlmann Höfen in Frankfurt/Oder; Mix media

KOBRO / Identifications, auto da fe

Osobiste przestaje być intymne i staje się znakiem. Artystka – kobieta uwikłana w historię czasu i miejsca. Zbrodnie ideologiczne. Presja idei społecznych. Presja idei artystycznych. Samotność drogi twórczej. Odrzucenie. Doświadczenie momentu historycznego. Ponadczasowość formy i artystycznego przekazu. Konstrukcja wisząca Katarzyny Kbro jako znak identyfikacji wizualnej. Miejsce realizacji mojej pracy to granica historyczna transformacji ustrojowej między Wschodem a Zachodem Europy w procesie zmian. Praca o charakterze transmedialnym: trwały tatuaż na lewym przedramieniu, format 5 x 5 cm, zrealizowany w Łodzi w październiku 2014. Wideo w pętli Kbro Sign / auto-da-fé – fotomontaż zrealizowany w lipcu 2015, mural zrealizowany na ścianie zakładów Koehlmann Höfe we Frankfurcie w sierpniu 2015 / technika mieszana.

KA BOMHARDT | DE

Hier wie dort

Fest steht was seinen Platz hat.
Will es fort, löst es sich heraus.
Kehrt ein und aus.
Möbel packen die Koffer.
Wir werden ihnen Beine machen
Für lange und kurze Reisen
Ticket? nicht erforderlich.
Es ist ja Sonntag.
Da haben die Vorstellungen freien Eintritt.
Und Austritt
Aber im Beisammensein
Wandern die Gedanken
Als wäre es wenn.
Hier wie dort.

Tu jak tam

Pewne jest to, co ma swoje miejsce.
Gdy chce odejść, wyłamuje się.
Wchodzi w siebie i wychodzi.
Meble pakują walizki.
Sprawimy, że będą przebierać nogami
Na podróże długie i krótkie
Bilet? niepotrzebny.
Mamy przecież niedzielę.
Wyobrażenia mają więc darmowy wstęp.
I występ
Lecz będąc ze sobą
Wędrują myśli
Jakby było kiedy.
Tu i tam.

Rauminstallation

Eine Gesellschaft von Hölzern, Böcken, Draht, Bindfäden, Klebeband, Decke, Skiern, Mörtel, Pigmenten, Pappen, Glas, Röhre, Metallfedern, Lampenschirm, Schuhdehnern, Schreibmaschinendeckel, Wannenfüße, Stuhlrollen, Licht, Baumständer, Holzplatten, Rollen, Zeichnungen, etc.

Instalacja w pomieszczeniu

Zbieranina drewnien, koziołków, drutu, sznurka, taśmy klejącej, koca, nart, moździerz, pigmentów, papy, szkła, rurek, sprężynek, kłoszy, rozciągaczy obuwia, pokrywek od maszyn do pisania, nóżek od wanien, kótek od krzesel, światła, stojaków na drzewa, drewnianych płyt, rolek, rysunków itp.

CLAUDIA BUSCHING | DE

Łódźfenster

Angeregt durch die drei wunderbaren gotischen Bleiglasfenster der Frankfurter Marienkirche montiere ich Fassadenfotos, die ich auf meinen Fahrradfahrten durch die Stadt Łódź aufgenommen habe, in die Fenster des Dachgeschosses der Koehlmann Höfe.

Digitaldruck auf Backlightfolie

Łódźfenster (Okno na Łódź)

Poruszona trzema przepięknymi ołowianymi gotyckimi witrażami we frankfurckim Kościele Mariackim, wmontowałam w okna dachowe zdjęcia fasad, które wykonałam w trakcie wycieczek rowerowych po Łodzi.

Druk cyfrowy na folii typu backlight

AGNIESZKA CHOJNACKA | PL

O.T. (Angst essen Seele auf)

Die Arbeit handelt vom Durchfluss, der auf verschiedenen Ebenen wahrgenommen werden kann. Im wirtschaftlichen Sinn ist der Ausstellungsort ausgestorben. Die Produktion – eingestellt. Die Ware fließt nicht durch die alle Stockwerke der Fabrik verbindenden Metallrohre hindurch. Auch Frankfurt (Oder) ist für mich ein Symbol des Durchfließens. Wie die Aorta Blut durch einen Körper fließen lässt, so findet auch hierorts ein ständiger Durchfluss von Menschen über die Grenze statt.

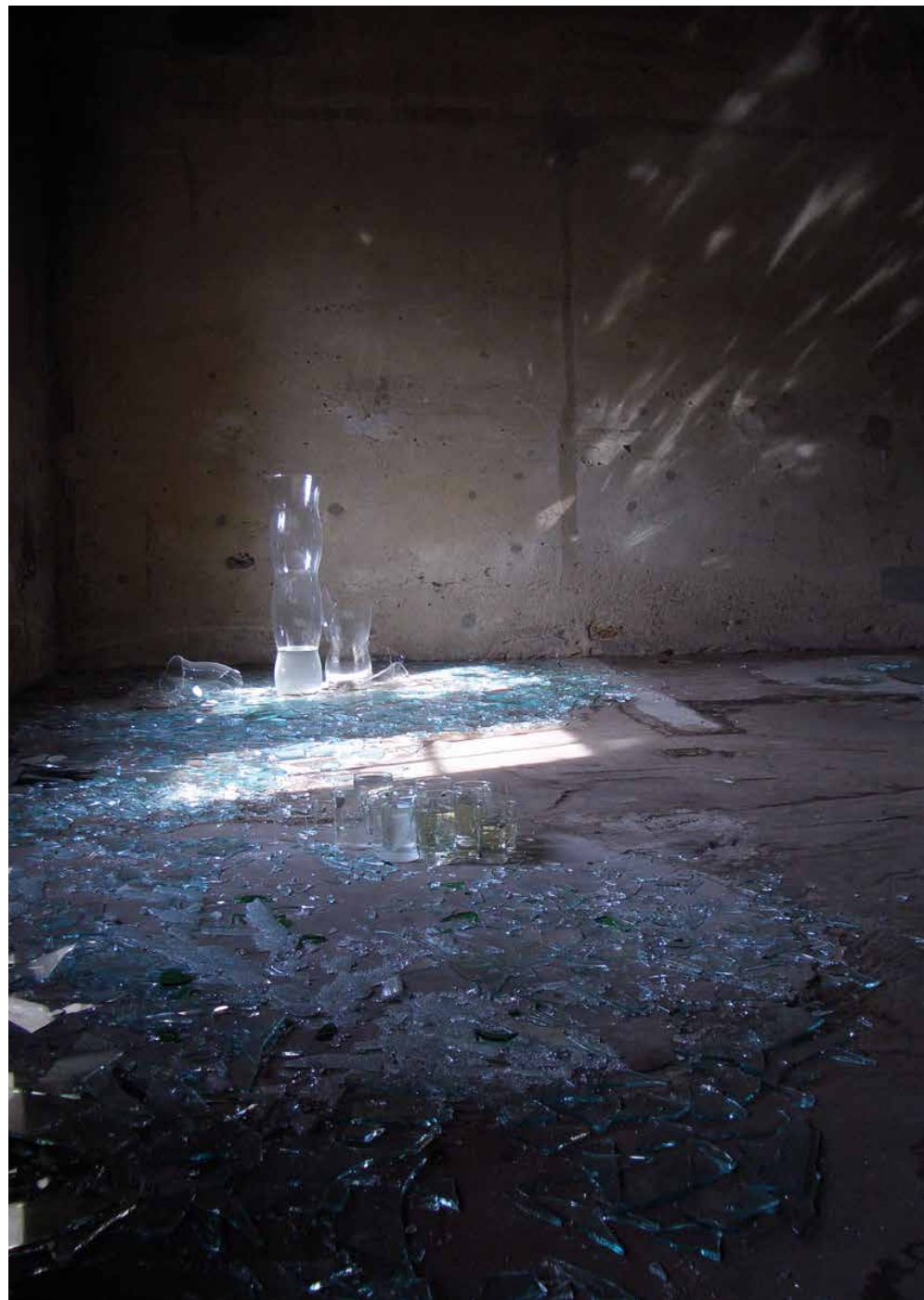
Es interessiert mich der Moment, wenn der Durchfluss angehalten wird und der dadurch entstehende Druck immer weiter zunimmt. Der Untertitel der Arbeit ist dem Film „Angst essen Seele auf“ von Rainer Werner Fassbinder entnommen.

B.T. (strach pożerać duszę)

Praca jest na temat przepływu, który może być rozumiany na różnych poziomach. W znaczeniu ekonomicznym miejsce prezentacji pracy jest martwe. Produkcja nie działa. Towar nie przechodzi przez metalowe rury, które łączą wszystkie piętra fabryki. Frankfurt jest również dla mnie symbolem przepływu. Jak aorta w ciele pompuje krew, tak samo następuje tu ciągły przepływ ludzi przez granicę.

Interesuje mnie moment, w którym przepływ jest zatrzymany i napięcie staje się coraz silniejsze. Podtytuł pracy pochodzi z filmu Rainera Wernera Fassbindera „Angst essen Seele auf”.

Papierzimierz

Das Projekt Papierzimierz ist meinem 1993 verstorbenen Vater Zbigniew Tadeusz Czarski gewidmet. Es handelt von Liebe und Sehnsucht, stellt einen Versuch dar, die Realität zu biegen.

Die Vergänglichkeit von Papier als Baustoff für das Zimmer trägt einen symbolischen Charakter. Ich wollte ein weißes, warmes, sauberes Zimmer für ihn schaffen. Ich platzierte dort Elemente, die nach meinem Verständnis einen gemütlichen Raum ausmachen. Ein Bett mit Bezug, eine Lampe, Musik, Fotos von nahestehenden Personen...

Zu diesem Zweck verwendete ich weiße Kassenrollen, da diese ohne Beschriftung mit Abrechnungen in Zloty oder Euro sehr sauber und unberührt wirkt. Das Bettzeug webte ich mithilfe von einem Plastikspielzeug von Kinder Das Projekt „Papierzimierz“ bedeutet für mich, einen ständig offen stehenden Koffer zu schließen.

Papierowy pokój

Projekt papierowy pokój jest poświęcony mojemu zmarłemu w 1993 roku tacie Zbigniewowi Tadeuszowi Czarskiemu.

To projekt o miłości i tęsknocie, jest próbą zakrzywienia rzeczywistości. Efemeryczność papieru jako materiału, z którego zbudowany jest pokój ma charakter symboliczny. Chciałam zrobić dla niego biały, ciepły, czysty pokój. Umieściłam tam elementy, które w moim mniemaniu definiują przytulny pokój. Łóżko z pościelą, lampą, muzyką, zdjęcia bliskich...

Wykorzystałam do tego papierową taśmę do kas fiskalnych, ponieważ niezapisana wycienieniami złotych, euro jest czysta, nieskalana. Pościel utkalam za pomocą plastikowej dziecięcej zabawki Projekt „papierowy pokój” jest dla mnie zamknięciem wciąż otwartej walizki.

Übergang Teppichkante

Teppiche gibt es schon lange in der Geschichte der Menschheit. Nomaden konnten mit einem entrollten Teppich sich einen neuen Ort schnell zur bequemen Raststatt oder neuen Heimstatt machen. Teppichmuster erzählen von Zugehörigkeiten zu Gruppen und Völkern.

„Fliegende Teppiche“ brachten die Menschen in Mythen zu ihren Wunsch- und Sehnsuchtsorten.

Der Teppich aus Fliesen lässt sich weder zusammenrollen noch betreten. Sein Muster zeigt Seekarten des Mittelmeeres, das Welten trennt. Das Überqueren ist lebensgefährlich und das Ankommen oft auch.

Bedruckte und bemalte Fliesen, Fransen

Przejście krawędzi dywanu

Dywany istnieją w historii ludzkości od dawna. Przy pomocy rozwiniętego dywanu nomadzi potrafili szybko uczynić z nowego miejsca wygodną okazję do spoczynku lub wręcz nowy dom. Wzorce dywanów przynależą do dorobku grup i ludów.

W mitach „latające dywany” przenosiły ludzi do miejsc z ich życzeń i pragnień.

Dywan z kafelek nie nadaje się ani do powtórnego zwinięcia ani do chodzenia po nim.

Jego wzorzec pokazuje mapy dzielącego świat Morza Śródziemnego. Próba jego przekroczenia niesie ze sobą niebezpieczeństwo dla życia, podobnie jak niejednokrotnie samo przybycie nad nie.

Płyty ceramiczne, z nadrukiem, pomalowane, frędzle

Sehnsucht in Span roh

Zugesperrte Fenster, Blumen erträumt, eine schöne Aussicht und Weite dahinter auch.

Styroporblumenkästen, Bohrungen in Spanplatte

Tęsknota w wiórze na surowo

Zablokowane okna, kwiaty wyśnione, piękny widok jak i bezkres w oddali.

Styropianowe skrzynki na kwiaty, otwory wywiercone w płycie wiórowej

Revival

In der großen Halle im Erdgeschoss des Getreidespeichers der Koehlmann Höfe, sind alle Fenster zugemauert. Seit über 30 Jahren ist sie nicht mehr benutzt worden. Mit Hilfe von Schwarzlicht und einem Weißmacher habe ich die Konturen der Architektur des Raumes sichtbar gemacht. Märchenhaft und leicht wie eine Zeichnung scheint die Halle über dem Boden zu schweben. Ausgeblendet sind die Verfallserscheinungen und der angefallene Dreck. Vorsichtig tastet sich das Auge durch die ungewohnten Wellen des ultravioletten Lichts und entdeckt ein Gebilde, das seinen eigenen Gesetzen folgt.

Rauminstallation mit 10 Schwarzlichtröhren, Weißmacher, diversen Materialien.

Revival

Wszystkie okna pokaźnych rozmiarów hali na parterze spichlerza Koehlmann Höfe zostały zamurowane. Nie używano jej od ponad 30 lat. Przy pomocy czarnego światła oraz rozjaśniacza poprawiłam kontury architektonicznych kształtów. W tym świetle hala rodzi się całkowicie na nowo. Zdaje się unosić nad podłogą bajecznie i lekko niczym szkic. Łuki i sklepienia przypominają sale pałacowe i świadczą o stylu budowlanym z innej epoki. Prześlonięte zostają natomiast ślady rozpadu oraz brud. Ten neutralny szkic przejściowy ukrywa przeszłość i pozwala myśleć o przyszłości.

Instalacja przestrzenna z 10 czarnymi rurkami świetlnym, rozjaśniacz, różnorodne materiały.

RENATE HAMPKE | DE

Salve

Einkaufstüten, gehängt in einen halb offenen Luftschaft, werden vom Eingang her – im ersten Stockwerk – durch den Luftzug bewegt.

Diese Installation wird zwei Stockwerke höher, direkt unterm Dach, durch eine weitere Installation ergänzt. Diese Installation ist drei Stockwerke höher, direkt unterm Dach, mit einer letzten Installation konfrontiert.

DDR-Tüten, Bindfaden, Lakritz an Befestigung und am Boden

Adieu

Pneuma (Luft), in Schläuchen gefangen, drängt mit einer Formation zum Dach hin – in der Tendenz, dieses das Gebäude zu verlassen.

Die reale Reise nach Łódź wird damit berührt und auch die geschichtliche Reise in die Koehlmann Höfe.

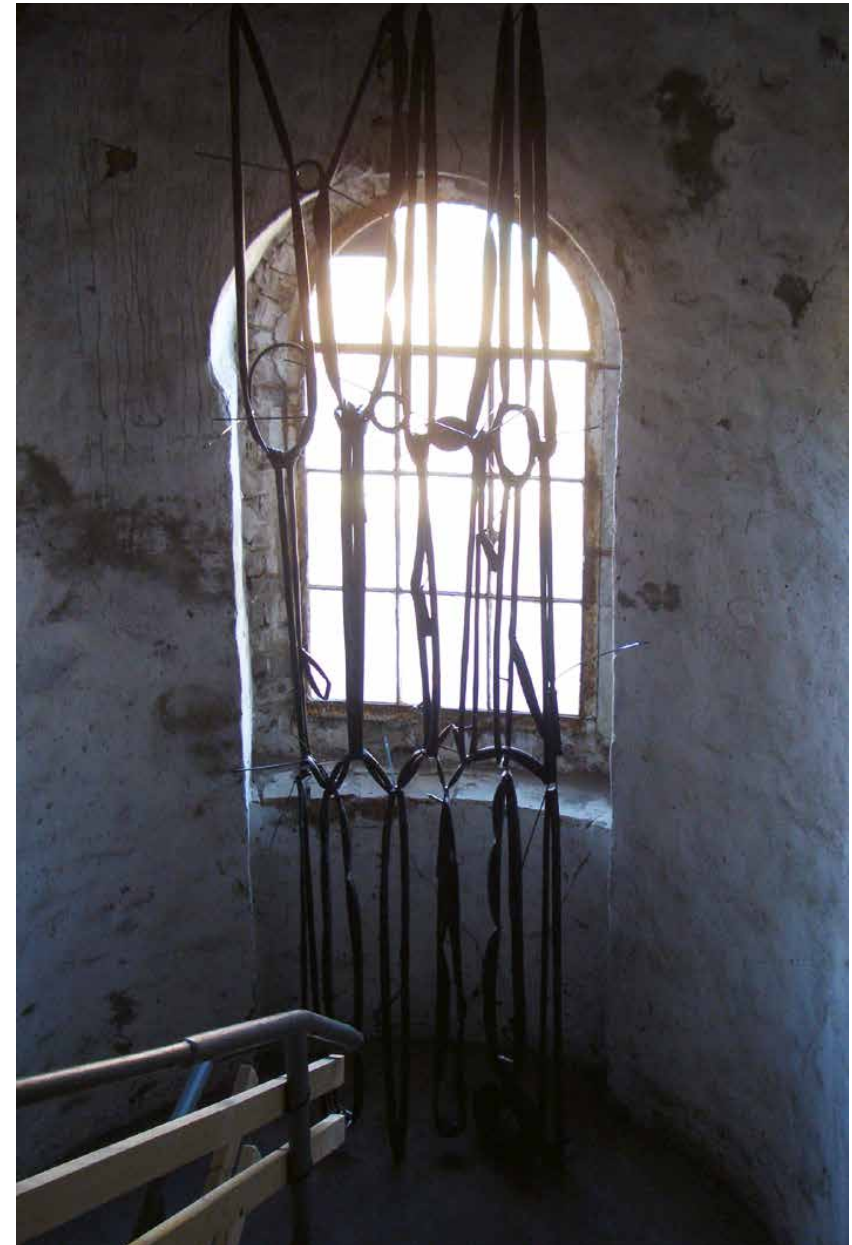
Gummischläuche, Kabelbinder

Salve

Torby na zakupy, powieszzone na wpół otwartym szybie wentylacyjnym, poruszają się od wejścia – na pierwszym piętrze – w przeciagu. Ta instalacja znajduje się trzy piętra wyżej, bezpośrednio pod dachem, konfrontowana przez ostatnią instalację.

Adieu

Pneuma (powietrze), uwięziona w węzach, prze w formacji ku dachowi – tendencyjnie opuszczając budynek właśnie przez szyb. W ten oto sposób praca porusza temat podróży: tej prawdziwej do Łodzi oraz tej historycznej do Koehlmann Höfe.

MASKO ISO | DE JA

Fast ein Wunderland

Nachdem ich in Łódź war, hatte ich das merkwürdige Erlebnis, dass es in der Stadt unsichtbare Wesen gibt, aber sichtbare Schatten.

In der Stadt gab es das zweitgrößte Judengetto. Man sieht heute nur noch ein Monument.

Fast in jeder Straße findet man ein Alkoholgeschäft. Hinter den Flaschen sah ich versteckte Schatten.

Die gigantischen Fabrikgebäude der Koehlmann-Höfe in Frankfurt (Oder) erzählen vom früheren Erfolg. Durch die verrosteten Rohre sehe ich heute deutliche Schatten. Ob es zukünftige Pläne für das Gebäude gibt, weiß ich nicht. Unsichtbare Wesen und sichtbare Schatten vermischen sich – ich bin im Wunderland.

Spiegelfolie, Fotokopie

Niemal kraina czarów

Po pobycie w Łodzi miałam wrażenie i dziwne przeświadczenie, że w mieście istnieją niewidzialne byty i widzialne cienie. Znajdowało się tam drugie co do wielkości żydowskie getto. Obecnie w tym miejscu znajduje się wyłącznie pomnik.

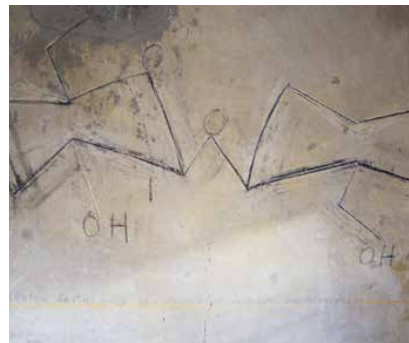
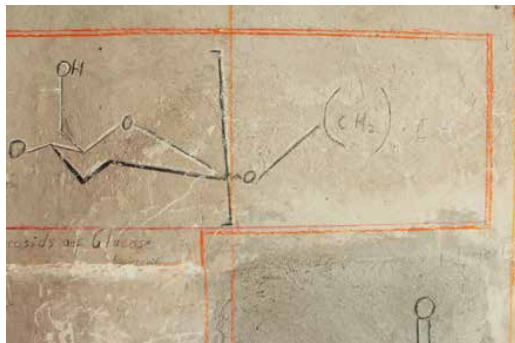
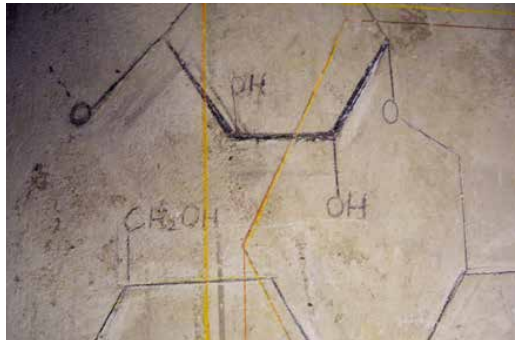
Niemal na każdej ulicy znaleźć można sklep monopolowy. Widziałam schowane za butelką cienie. Potężne budynki fabryczne Koehlmann Höfe we Frankfurcie nad Odrą snują opowieść o minionych sukcesach. Patrząc dzisiaj przez zardzewiałe rury, dostrzegam wyraźne cienie. Nie wiem, czy istnieją plany dla przyszłości tych budynków.

Niewidzialne byty i widzialne cienie mieszają się – jestem w krainie czarów.

Lustrzana folia, fotokopie

INGRID KERMA | GB DE

Zuckerpolymer und glycosidische Bindungen

In der seit Jahrzehnten leerstehenden Fabrik wurden einst Kartoffelstärke, Stärkezucker und Dextrin produziert. Mich, Ingrid Kerma, sonst eher wenig an Chemie interessiert, hat das neugierig gemacht. Die chemische Formel bedeutet für mich eine Zeichensprache, so wie jede Zeichnung eine Sprache für sich sein kann.

Zusätzlich erscheinen in dieser ehemaligen Fabrik bereits fertige Fußboden-Bilder, bestehend aus ausgebeßerten Abdrücken ehemaliger Maschinen. „Ich brauche diese Bilder nur sichtbar zu machen“. Die orangefarbenen Kreidelinien zeichnen eine Verbindung, zwischen den chemischen Formeln an der Wand und den Fußboden-Bildern.

Mit diesem mehrschichtigen Vorgehen besteht für mich auch eine zeitliche Verbindung von dem damals produzierten, auf Zucker basierenden „Stofflichen“ zu einer Ästhetik im Hier und Jetzt.

Polimer cukrowy i wiązania glikozydowe

W opuszczonej od dziesięcioleci fabryce produkowano niegdyś mączkę ziemniaczaną, glukozę i dekstrynę. Zaciekawito to, zwykłe niezainteresowaną chemią, Ingrid Kermę.

Formuła chemiczna stanowi dla mnie język złożony z symboli w taki sam sposób, w jaki każdy rysunek sam w sobie może być językiem.

Dochodzą do tego obrazy na podłogach tej byłej fabryki z poprawionych odcisków stojących tu kiedyś maszyn. „Muszę tylko uwidocznić te obrazy“. Pomarańczowe linie kredowe przedstawiać mają połączenie między formułami chemicznymi na ścianie i obrazami na podłodze. W tym wielowarstwowym postępowaniu odnajduję również połączenie czasów, w których produkowano „materiały“ w oparciu o cukry z estetyką właściwą tu i teraz.

GUNHILD KREUZER | DE

Ware feil!

Tortenbodenpapier aus Łódź, Süßigkeiten

46

Schönes Wetter, heute!

Performance, 7 min

Bei schönstem Wetter geht es los Richtung Łódź über einen hohen Berg auf Skiern, im Cabrio durch Wüstensturm, an der Seite auch mal ein Handlungsvertreter, mit dem die Reise aber weder beginnt noch in Łódź enden wird.

Towar na sprzedaż, piękny towar!

Papierowe spody do ciast z Łodzi, słodczyce

Piękna pogoda, dzisiaj!

Performance, 7 min

Przy pięknej pogodzie ruszamy w kierunku Łodzi na nartach przez wysoką górę, w kabrioletcie przez burzę pustynną, czasem w towarzystwie przedstawiciela handlowego, z którym jednak podróż ani się nie zaczęła ani w Łodzi nie skończy.

ANKA LESNIAK | PL

48

Clavichord Rose

Im Frankfurter Projekt beziehe ich mich auf Eta Harich-Schneider; eine Deutsche Cembalistin, die vor dem II. Weltkrieg ihre Jugend in Frankfurt verbrachte. Sie wurde über die Grenzen der Stadt hinaus berühmt und erhielt

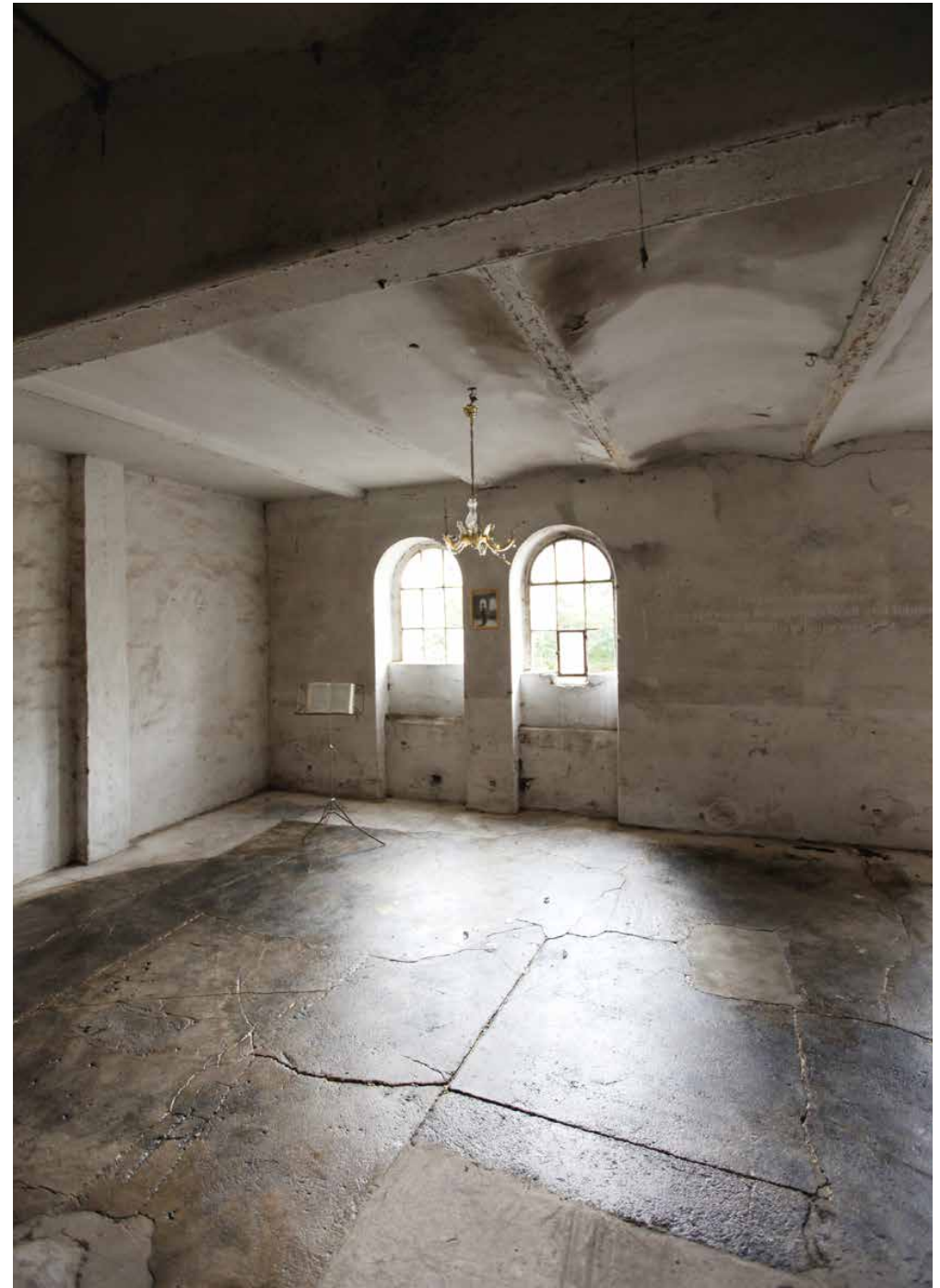
eine Stelle in Berlin als Professorin für Cembalo. 1941 kehrte sie von einer Japantournee nicht mehr nach Deutschland zurück. Eta Harich-Schneider ist Autorin wichtiger Publikationen über japanische Musik. Vieles aus ihrer persönlichen Biographie bleibt jedoch im Nebel, etwa ihre japanische Liebesbeziehung mit dem russischen Spion Richard Sorge. Der Titel meiner Arbeit spielt auf die sogenannte Rose bzw. Rosette an, ein dekoratives Element am Cembalo. Blumennamen werden oft eingesetzt, um schönen und anmutigen Frauen ein Kompliment zu machen. Wenn ich Eta Harich-Schneider als „Rose des Cembalo“ bezeichne, meine ich damit ihr Talent, sowie ihre harte Arbeit, die sie unter Musikern wie Musikerinnen auszeichneten.

Schablone, Fotografie, Fundstück

Clavichord Rose

praca site-specific/szablon, fotografia, obiekt trouvé/

W projekcie realizowanym we Frankfurcie odnoszę się do postaci Ety Harich-Schneider – niemieckiej klawesynistki, która jako młoda dziewczyna żyła w mieście nad Odrą przed II wojną światową. Kiedy stała się postacią rozpoznawaną również poza granicami Frankfurtu, zatrudniono ją w Berlinie na etacie profesorskim z zakresu nauki gry na klawesynie. W 1941 roku nie wróciła do Niemiec z trasy koncertowej w Japonii. Eta Harich-Schneider jest autorką ważnych publikacji o japońskiej muzyce, a jej wkład w teorię i praktykę tej dziedziny pozostaje niekwestionowany. Całkiem odmiennie wszakże oceniane jest jej pełne niejasności życie osobiste, chociażby ze względu na japoński romans z Richardem Sorge – rosyjskim szpiegiem. Tytuł mojej pracy nawiązuje do dekoracyjnego elementu klawesynu, tzw. róży /rozety/. Nazw kwiatów często używa się, aby skomplementować piękne i wdzięczne kobiety. Kiedy nazywam Ety Harich-Schneider „różą klawesynu”, odnoszę się do jej talentu i ciężkiej pracy, które to cechy wyróżniały ją spośród muzyków, zarówno kobiet jak i mężczyzn.

ANGELA LUBIC | DE

po drodze - unterwegs

Der Film „po drodze - unterwegs“ besteht aus Foto- und Filmsequenzen meiner 5 tägigen Fahrradreise von Frankfurt/O. nach Łódź im Juni 2015 in Kombination mit einem Mix aus melancholisch alten Volksliedern, in denen die polnische Heimat besungen wird.

Das langsame Fortbewegen und die Erfahrung von Entfernung schärft die Sinne und öffnet den Blick für Details am Wegesrand. An endlosen Mohnblumenfeldern entlang radelnd, fand ich mich in Kindheitserinnerungen wieder.

Die Rauminstallation aus bemalten Holzleisten ist eine Anlehnung an die individuelle Variationsvielfalt der Vergitterungen an Fenstern und Türen, an folkloristisch bemalte Gartenzäune, Fassadendekorationen- und farbvielefalt, sowie an kuriose Eigenheimräume im polnischen Nachbarland. Video, Holzleisten, Farbe, Tape

po drodze - unterwegs

Film „po drodze-unterwegs“ powstał na podstawie sekwencji zdjęć i filmów z mojej 5-dniowej podróży z Frankfurtu nad Odrą do Łodzi w czerwcu 2015 roku i został uzupełniony ścieżką dźwiękową złożoną z mieszanki polskich pieśni ludowych.

Powolne poruszanie się i doświadczanie odległości wystrzały zmysły i otwiera spojrzenie na przydrożne detale. Mijając na rowerze bezkresne pola makowe, odnalazłam się na powrót we wspomnieniach z dzieciństwa. Instalacja z pomalowanych drewnianych listew nawiązuje do indywidualnej mnogości wariacji na temat okratowania okien i drzwi, do folklorystycznie pomalowanych płotów ogrodowych, do dekoracji fasad, częściowo także do dość dziwacznych marzeń o własnym domku jednorodzinnym.

Taśma filmowa, drewniane listwy, farba

50

ANNETTE MUNK | DE

52

Freiheit ist ein Fliegenvorhang

Die Arbeit greift das Thema Reisefreiheit in seiner Ambivalenz auf: verheißungsvolle Möglichkeit für viele und gleichzeitig etwas gänzlich Unreichbares für die Mehrheit der Menschen. - Glückssache, wer du bist! Plastikvorhang, Leuchtkasten, vermauerte Türöffnung

Birdwatcher / Vogelbeobachter

Eine hohe Wand mit Nischen, Flecken und lebendigen Spuren. Kleine daran installierte Objekte verstärken die Wirkung und Wahrnehmung dieser Fläche als großformatiges Gemälde. Hinter der Wand nisten Tauben in einem riesigen Raum, der eine Etage tiefer besichtigt werden kann. Hier jedoch beobachtet die Gruppe von Objekten die Besucher so, wie wir gewöhnlich Vögel beobachten.

13-teilige Installation, Teppichboden, geschnitten, gelocht, genäht

Wolność jest kotarą-moskitierą

Praca podejmuje temat swobody podróżowania w całej jej ambiwalencji: obiecująca możliwość dla wielu, a jednocześnie coś całkowicie nieosiągalnego dla większości ludzi. - Kwestia szczęścia, po której stronie się odnajdziesz!

Plastikowa kotara, podświetlany kaseton, zamurowane wejście

Birdwatcher / obserwator ptaków

Wysoka ściana z niszami, plamami oraz żywymi śladami. Przytwierdzone do nich małe przedmioty wzmacniają oddziaływanie i odbiór tej powierzchni jako wielkoformatowy obraz. Po drugiej stronie ściany, w ogromnym, dostępnym dla zwiedzających pomieszczeniu piętro niżej, zagnieździły się gołębie. Jednak w tym miejscu to grupa przedmiotów obserwuje odwiedzających, czyniąc to w sposób, w jaki zwykle obserwujemy ptaki.

Instalacja trzynastoczęściowa, wykładzina, krojona, dziurkowana, szyta

DOROTHEA NEUMANN | DE

Zuckerhüte

Meine "Zuckerhüte" sind Modelle von Hüten, die um 1900 getragen wurden - als Reminiszenz an den Zucker, der in der Koehlmannfabrik produziert wurde.

3 teilig, Draht, Papier, Acryl, Hagelzucker, Höhe 50 cm, Durchmesser 107 cm bzw. 80 cm.

54

Głowy cukru

Moje „głowy cukru” to modele kapeluszy noszonych około roku 1900 – ku wspomnieniu cukru wytwarzanego w tychże zakładach Koehlmanna.

Trzyczęściowa, drut, papier, akryl, gródki cukru, wysokość 50 cm, średnica 107 tudzież 80 cm.

Foto: Simone Ahrend (Sh-Photo)

MARTA OSTAJEWSKA | PL

56

Spuren

Die Zeit zerfällt in Staub und Linien. Spuren von abgebauten Maschinen, Metalltischen, Kesseln – wickeln sich in Linien, Kreisen, Flecken. die Fabrik atmet. Eine Struktur aus Zucker und Kohle bewächst die vergessenen Flecken wie Moos, zwischen den Wänden glänzend. Sie erobert diese Landkarte von Andenken und organischen Spuren des Fabriklebens – genau ausfüllend. Installation, Fußbodenstruktur, Zucker, Kohle

Das Versteck

Wie soll man sich bloß vor sich selbst und untoten Erzählungen verstecken? Eine standortspezifische Performance mit Fundstücken (alte Kleidung, ein deutscher Koffer, Kohle, Zucker, Glas). Der in seinen Posen erstarrte Körper verschmilzt mit dem verlassenen Raum der geräumten Fabrik. Ein poetischer Dialog mit dem Ort über Zerfall und Desintegration, Intimität und Nähe, Angst und Flucht. Fabrik, Körper, gefundene Gegenstände

Ślady

czas rozpada się w pył i odciskach, pod stopami ślady po zdemontowanych maszynach, metalowych stolach, kotłach – zwiłają się w linie, okręgi, plamy, fabryka oddycha, faktura z cukru i węgla porasta zapomniane plamy jak mech, lśnią wśród ścian, podbija mapę wspomnień, wypełniając szczególnie organiczne ślady fabrycznego życia, rozsiane po fabryce monochromatyczne faktury pamięci. instalacja, faktura podłogi, cukier, węgiel

Kryjówka

jak schować się przed sobą i nieumarłymi opowieściami? performance site-specific ze znalezionymi obiektami (stare ubrania, niemiecka walizka, węgiel, cukier, szkło). zastygnięte w pozach ciało wtapia się w opuszczoną przestrzeń nieczynnej fabryki. poetycki dialog z miejscem na temat rozpadu i dezintegracji, intymności i bliskości, strachu i ucieczki. fabryka, ciało, znalezione przedmioty

PATRICIA PISANI | DE AR

home sweet home

Objekt aus 800 Zuckerwürfeln. Darstellung einer Statistik der in Deutschland zu erwartenden Flüchtlinge für 2015. Ein Würfel repräsentiert 1000 Flüchtlinge.

Mobil

Mobilé aus 3 m langen Schlagbäumen. Durchlässige und gesperrte Grenzen symbolisierend. Veränderliche Grösse.

home sweet home

Obiekt z 800 kostek cukru. Przedstawia statystykę dotyczącą liczby uchodźców w Niemczech spodziewanej na 2015 rok. Jedna kostka cukru odpowiada 1000 uchodźców.

Mobil

Mobile z trzymetrowych rogatek. Przepuszczalne i zamknięte granice. Zmieniająca się wielkość.

IZABELA ROBAKOWSKA & JOANNA SZUMACHER | PL

60

Vögel

Am 18. August 1961 bombardierten tausende verrücktgewordene Vögel die Ufer der nördlichen Monterey-Bucht in den USA. Nach der Ansicht von Biologen der Louisiana State University erlitten sie Vergiftungen, an denen sie letzten Endes starben.

In ihren Körpern wurden hohe Anteile eines, das zentrale Nervensystem beschädigenden Gifte, festgestellt. Genau 54 Jahre nach diesen Ereignissen entdeckten wir in einer verlassenen Fabrik in Frankfurt (Oder) einen Raum mit merkwürdigen, von Tauben erschaffenen bildhauerischen Strukturen. Sind auch sie einem Nervengift zum Opfer gefallen? Hat sich bei ihnen unter Einwirkung der Toxine der für Kreativität zuständige Vorderlappen im Gehirn unnatürlich stark entwickelt? Anbieten wollen wir eine Antwort auf die Frage: Fingen deutsche Tauben an, Kunst zu schaffen? Welchen Beitrag haben dabei Tauben aus Polen geleistet? Und was wollten sie uns vor ihrem Tod übermitteln?

Film, 10 Minuten

Ptaki

18 sierpnia 1961 roku tysiące oszalałych ptaków bombardowało brzegi północnej części zatoki Monterey w USA. Wg biologów z Uniwersytetu Stanowego Luizjany, uległy zatruciu i w konsekwencji wszystkie umarły. Stwierdzono u nich duże ilości neurotoksyny uszkadzającej struktury ośrodkowego układu nerwowego. Dokładnie 54 lat po tym wydarzeniu we Frankfurcie nad Odrą w starej fabryce odkryliśmy pomieszczenie z dziwnymi rzeźbiarskimi strukturami stworzonymi przez gołębie. Czy również one były zatrute neurotoksyną? Czy w następstwie działania trucizny nadmiernie rozwinął się u nich płat czołowy odpowiedzialny za kreatywność? Chcemy odpowiedzieć sobie na pytanie: czy niemieckie gołębie zaczęły uprawiać sztukę? Jaki udział miały w tym gołębie z Polski? I co chciały nam przekazać przed śmiercią?

Film, 10 minut

JOLANTA RUDZKA HABISIAK | PL

Alphabet

Das Projekt „Alphabet“ bezieht sich auf die der Tradition der Stadt Łódź immanenten Elemente. Einerseits auf die Webertradition, der die Stadt ihre Entstehung und eine den amerikanischen Städten zum Umbruch des 19. und 20. Jh. vergleichbare dynamische Entwicklung verdankt. Andererseits ist Łódź eine Stadt der künstlerischen Avantgarde, in der Władysław Strzemiński und Katarzyna Kobro lebten und schufen. Diese beiden Aspekte – die Textiltradition und ebendiese Schöpfung Strzemińskis, die Theorie des Unismus und die von ihm entwickelte Schriftart verleiteten mich dazu, einen künstlerischen Dialog aufzunehmen.

Die Installation ist eine Ajour-Textilform – eine Spitzenstruktur, geschaffen aus den Buchstaben des Strzemiński-Alphabets.

Die draufgelegte Struktur aus einer zusammengebandenen, in Streifen geschnittenen Weltkarte spielt auf unistische Strukturen in den Bildern des Künstlers an. Durch den Einsatz einer Weltkarte erhält die Arbeit einen universellen Charakter.

Birkensperrholz, Weltkarte, Plotter, eigene Technik

Alpabet

Projekt Alfabet odwołuje się immanentnych elementów tradycji Łodzi. Z Projekt Alfabet odwołuje się immanentnych elementów tradycji Łodzi. Z jednej strony tradycji włókienniczej, której miasto zawdzięcza powstanie i rozwój porównywalny do dynamiki miast amerykańskich z przełomu XIX i XX wieku. Z drugiej zaś strony Łódź to miasto awangardy w sztuce, w którym żyli i tworzyli Władysław Strzemiński i Katarzyna Kobro.

Te dwa aspekty – tradycja tekstylna i właśnie twórczość Strzemińskiego, teoria unizmu i zaprojektowana przez niego czcionka skłoniły mnie do podjęcia artystycznego dialogu. Instalacja jest ażurową formą tekstylną – koronką, której konstrukcję tworzą litery z alfabetu Strzemińskiego. Nałożona na nie struktura z zawiązanych pasków pociętej mapy nawiązuje do unistycznych struktur z obrazów artysty. Poprzez zastosowanie mapy świata praca uzyskuje uniwersalny charakter.

Zastosowane materiały: sklejka brzożowa, mapa, ploter, technika własna.

ANTJE SCHOLZ | DE

ins Ungewisse

Kolonnen von Einzelschicksalen machen sich auf den Weg, mit verzweifelter Hoffnung, in eine bange Zukunft.

Abschiede werden mit getragen. Ca. 1200 Nägel - blanke bis hin zum verrosteten Fragment - hängen einzeln an Fäden über dem Boden und bilden eine große von Staub umgrenzte Form.

Gestärkte alte, weiße Taschentücher, z.T. bestickt, schweben über ihnen.

w niepewne

Kolumny pojedynczych losów udają się z desperacką nadzieją w drogę ku niepewnej przyszłości.

Ze sobą zabiera się również pożegnania.

Gwoździe unoszą się w ruchu nad podłogą, przez góry i doliny szlaku.

Otwierają się nowe, póki co puste.

Białe, ręcznie utkane chusteczki towarzyszą w wędrówce. Unoszą się nad nimi i opowiadają o osobistej tragice pożegnania. Wędrujące plamy światła (przy popołudniowym słońcu!) przyłączają się do białości chusteczek i oświetlają ciąg gwoździ. Forma tego ciągu przypomina nagrobek albo okno. Przybycie jest niepewne. Nic, gwoździe, chusteczki

ERIKA STÜRMER-ALEX | DE

Sehnsucht

Die Unzufriedenheit mit der Gegenwart ihres Lebens treibt Menschen zum Reisen.

Die Unzufriedenheit nimmt, unartikulierte, zu.

Das Reisen wird zur Sucht – zur Mode, zur Sehnsucht? Was ist das?

Der Abfall sind viele Ansichtskarten und Sprachen/Leben, die uns fremd bleiben.

Abwesenheit

Die Firma wird abgewickelt.

Die Arbeit ist aus.

Die abgenutzten Hosen, Jacken, Hemden werden im Schrank vergessen.

Vier sitzen zusammen zum Abschieds-Schnaps und bereden ihre Zukunft – sie gehen im Streit auseinander.

Die Zukunft ist ein schwarzer, spiegelnder See, in dem die Möbel zu versinken scheinen.

Der Tod des Eisenbahners

Eine Dienstjacke, 10 Wanduhren und ein Metronom im originalbelassenen Rest einer Küche.

Nieobecność

Firmę rozwiązano.

Koniec z robotą.

Zużyte spodnie, kurtki, koszule pozostają w szafie, zapomniane.

Czterech ich zasiada do pożegnalnego snopsu, omawiając swoją przysz-

łość – rozchodzą się skłóceni.

Przyszłość jest czarną taflą jeziora, w którym zdają się tonąć meble.

Tęsknota

Niezadowolenie z teraźniejszości własnych żyć pchnie ludzi do podróży.

Niewystawione niezadowolenie wzrasta.

Podróżowanie staje się nałogiem – modą, tęsknotą? Czym ona jest?

Jako odpady pozostają liczne pocztówki i języki/żywoty, które pozostają nam obce.

Śmierć kolejarza

Służbowa kufajka, 10 zegarów ściennych i metronom w resztkach kuchni pozostawionej w stanie nieporuszonej.

CHRISTIANE WARTENBERG | DE

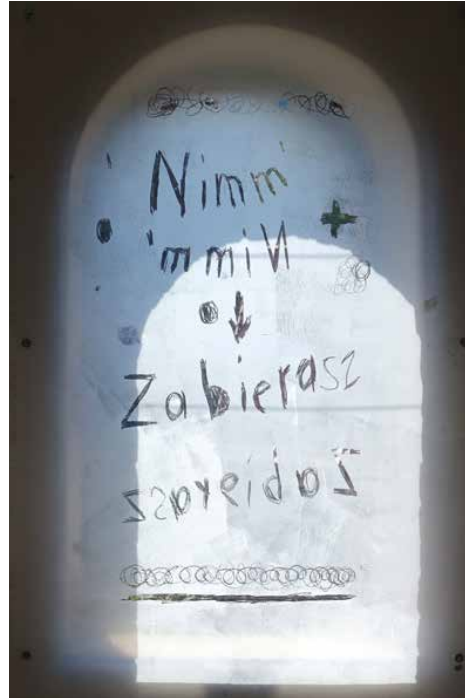
In den Wind gesagt

2015 während des Besuches des jüdischen Friedhofs in Łódź

Hebräische, polnische und deutsche Wörter - eine Sequenz aus einem jüdischen Morgengebet: „Nimm den Schlaf von meinen Augen und den Schlummer von meinen Wimpern“. In Buttermilch auf Plexigläsern gekratzt, die die sechs zerstörten Fenster der ehemaligen Kartoffel-Zucker-Fabrik in Frankfurt(Oder) überspannen. Spiegelverkehrt geschriebene Wörter sind lesbar, wenn sie bei Sonnenschein langsam über den Fußboden wandern.

Alle vier Minuten ertönt unerwartet die Gebetssequenz, geflüstert in allen drei Sprachen. Woher, ist nicht genau zu orten. Der Krach von der Straße her ist aggressiv.

Von verrosteten Maschinenröhren eingekreist, liegt ein vergessener Koffer...

Rzucone na wiatr

Podczas wizyty na cmentarzu żydowskim w 2015 roku w Łodzi

Hebrajskie, polskie i niemieckie słowa – werset z żydowskiej porannej modlitwy: Zdejmij sen z moich oczu i drzemanie z mych powiek. Wydrapaną maślanką na płytkach pleksi, które przesłaniają sześć zniszczonych okien byłej fabryki kartonowej we Frankfurcie nad Odrą. Wyrazy w lustrzanym odbiciu stają się czytelne, kiedy przy słonecznej pogodzie wędrują po podłodze.

Co cztery minuty wybrzmiewa niespodziewanie werset modlitwy, wyszeptywany we wszystkich trzech językach. Nie sposób stwierdzić, skąd dokładnie dobiega. Tumult dobiegający z ulicy jest napastliwy. Otoczony zardzewiałymi rurami po maszynach, pośrodku leży zapomniana walizka...

TINA ZIMMERMANN | DE

E 1521

In den Koehlmann Höfen wurde schon in den 1920er Jahren Zuckerkulör und Dextrin, heute in der Nahrungsmittelzusatzstoffliste unter E 150 und E 459 gelistet, hergestellt. Bunt und polytoxisch geht es im modernen Einkaufswagen zu - Wer sich anhand der magnetischen Silben seinen persönlichen Lebensmittelzusatzstoffeinkauf zusammen stellt, holt sich den unvergleichlichen Geschmack des ewig bunten, knackigen, cremigen, lockeren, länger haltbaren Lebens nach Hause und schult gleichzeitig seinen Geist und Gaumen mit fiktiven Lebensmittelchemisch-fachchinesischen Zungenbrechern. Diese sind für Otto Normalverbraucher von den echten, für genießbar erklärten Feuchthalte- und Festigungsmitteln, Geschmacksverstärkern und Schaumverhütern nicht zu unterscheiden, wir essen, was wir nicht verstehen und kaufen, was gut aussieht, auch wenn der Nährwert gleich Null ist. Deswegen bleibt der Einkaufswagen auch symbolisch leer. Darüber schwebt, als Verheißung oder Damokles-Schwert eine leuchtend orangene Karotte. Nach drei Wochen Ausstellungsdauer jedoch ist diese zu einem braunen unappetitlichen Wulst zusammengeschrumpft, natürliche Stoffwechselprozesse sind dank der E-Liste in der Warenwelt des 21. Jahrhunderts nicht mehr vorgesehen. Guten Appetit!

Installation, bedruckte Magnetkarten, Karotte, Einkaufswagen.

E 1521

W zakładach Koehlmann Höfe już w latach 20-tych wytwarzano syrop cukrowy i dekstrynę. Dzisiejsze zakupy naznaczone są wielotoksynowością po stokroć.

Dzięki magnetycznym sylabom również tutaj każdy może złożyć sobie swoją osobistą listę zakupów sztucznych dodatków żywieniowych i zabrać ze sobą do domu nieporównywalny smak wiecznego, kolorowego, kremowego, luźnego życia z dłuższą datą przydatności, szkoląc przy tym i podniebienie i ducha łamiącymi język nazwami fikcyjnych terminów z żargonu chemii spożywczej, które dla zwykłego użytkownika pozostają nie do odróżnienia od prawdziwych, sprawdzonych i zadeklowanych jako jadalne środków nawilżających, utwardzających, przeciwpieniących i wzmacniaczy smaku. Wartość odżywcza w okolicach zera, stąd wózek zakupowy mimo wszystko pozostaje pusty. Smaczno!

Magnesy z nadrukiem, wózek na zakupy

SUSANNE AHNER Berlin Installation, Fotografie www.susanne-ahner.de 1960 in Bremen geboren. 1979-85 Studium Hochschule der Künste Berlin, Meisterschülerin. 1985/86 Stipendium Cité Internationale des Arts, Paris. 1993-02 Lehtërtätigkeit/Gastdozentur an der Universität der Künste Berlin. 2002 Marianne Werefkin Preis des Vereins der Berliner Künstlerinnen 1867 e.V. 2014 Lehrauftrag an der Universität Erfurt. Ortsbezogene Arbeiten, Erinnerung und Gedenken, partizipative Projekte und Aktionen im öffentlichen Raum. Ausstellungen: 2014 „Mobiles heute – Antworten auf Calder“ Kunsthalle Wilhelmshaven. 2013 „Die Dinge 5 – Über-Leben“, Gedok/Bunkeranlagen Wünsdorf-Waldstadt. 2012 „Das Eigene und das Andere in der Fotografie – Ausstellung für Hannah Höch“, Projektraum des Deutschen Künstlerbundes, Berlin. 2012 „Hände“, Büro Otto Koch/Anhaltische Gemäldegalerie Dessau. 2007 „Die Elbe [in] between“, Kunstmuseum Magdeburg. 2004 „Schrift Bilder Denken – Walter Benjamin und die Kunst der Gegenwart“, Haus am Waldsee, Berlin. 2003 „Transportale“ Stadtkunstprojekt. 1994 „Achsen der Begehrlichkeit“ Akademie der Künste, Galerie am Pariser Platz, Berlin – mit Karla Sachse. 1990 „So oder so“ Goldrausch/Künstlerhaus Bethanien, Berlin.

KERSTIN BAUDIS Berlin Malerei, Installation, Objekte www.endmoraene.de 1956 geboren in Berlin. 1971 - 1980 Facharbeiterin für Druckformenherstellung, tätig in Berliner Verlagen. 1977 - 1979 Abendstudium an der Kunsthochschule Berlin-Weißensee. 1980-1985 Studium an der Hochschule für Grafik und Buchkunst, Leipzig. 1991 - 1996 Kunstprojekt Zementwerk 1 – Rüdersdorf bei Berlin, Mitarbeit am Projekt von M. Kurzwelly „Kommunikationsraum“ - Frankfurt (Oder)/Slubice. 2011 Installation Kaserne Neuhausen. 2010 Installation Villa Thyssen, Hennickendorf. 2009 Installation Schloss Groß Rietz „Relikt“, „Kunst zu Kleist“, GEDOK Galerie Kunstflügel Rangsdorf. 2007 Installation Schloß Prötzel „Ich seh etwas, was du nicht siehst“. 2006 Galerie Hartmannsdorf. 2004 KulturgieBerei Schöneiche „Sehmuster“. 2003 Landkreissymposium LOS, Schöneiche. 2001 Kunstfenster Landkreis Oder-Spree, Neuzelle: Installation „Implantat“. 2000 – 1990 Frauenzentrum Altlandsberg, Rotes Rathaus - Berlin, KunstSpeicher - Potsdam, Zementwerk 1- Rüdersdorf, Galerie M - Berlin, Künstlerhaus - Ulm, Galerie Seelow, Staatliches Museum – Schwerin, Kreissparkasse - Meppen, Treuhandanstalt Frankfurt/Oder, Regierungsgebäude - St. Gallen/Schweiz, Sofia - Bulgarien, Kabinett des Museums Junge Kunst - Frankfurt/Oder.

EWA BLOOM KWIATKOWSKA Łódź Video, Installation <http://culture.pl/en/artist/ewa-bloom-kwiatkowska> Die Künstlerin beschäftigt sich mit Malerei, Bühnenbildern, Videokunst, Installation. Sie erstellt mehrschichtige transmediale Interventionen. Ihre Malereien und Bühnenbilder stehen in Verbindung zum Expressionismus der 80er und 90er Jahre des 20. Jh., die Künstlerin stellte auf individuell und in Sammlausstellungen in Polen, Frankreich, den USA, Großbritannien und Deutschland aus (z.B. „50 Kleider?“ in Mönchengladbach mit Arbeiten von u.a. Andy Warhol, Denis Oppenheim, Allan Jones), deren Kuratorin – Erika Hoffman de Koenige – als moderne Kunstsammlerin bekannt ist. 2005-2013 malte sie die zyklischen, von Untergang und Gewalt sowie deren

www.susanne-ahner.de Urodzona w 1960 w Bremie. W latach 1979-85 studia na Wyższej Szkole Artystycznej w Berlinie, studia mistrzowskie. W latach 1985/86 stypendium Cité Internationale des Arts, Paryż. W 1993-02 nauczycielka akademicka/docent gościnnie na Uniwersytecie Artystycznym w Berlinie. W 2002 Nagroda im. Marianne Werefkin Stowarzyszenia Berlińskich Artystek 1867. W 2014 działalność dydaktyczna na Uniwersytecie w Erfurcie. Prace site-specific, poświęcone wspomniani i pamięci, projekty partycypacyjne oraz akcje w przestrzeni publicznej. Wystawy: w 2014 „Mobiles heute – w odpowiedzi Calderowi“ w Kunsthalle Wilhelmshaven. W 2013 „Rzeczy 5 – prze-żyć“, GEDOK/Bunkry Wünsdorf-Waldstadt. W 2012 „Własne i inne w fotografii – wystawa dla Hannah Höch“, pracownia projektowa Niemieckiego Związku Artystów, Berlin. W 2012 „Dłonie“, Biuro Otto Kocha/Anhaltka Galeria Obrazów w Dessau. W 2007 „Laba [in] between“, Muzeum Sztuki w Magdeburgu. W 2004 „Myśleć pisma – Walter Benjamin i sztuka współczesna“, Haus am Waldsee, Berlin. W 2003 „Transportale“ - miejski projekt artystyczny. W 1994 „Osie pożądania“ Akademia Sztuk Pięknych, Galeria przy Placu Paryskim, Berlin – wspólnie z Karłą Sachse. W 1990 „Tak czy siak“ Gorączka złota/Dom Artysty Betania, Berlin.

KERSTIN BAUDIS Berlin Imalartstwo, instalacje, sztuka obiektu www.endmoraene.de Urodzona w 1956 w Berlinie. W latach 1971 - 1980 pracownik-specjalistka ds. wytwarzania form drukarskich, praca dla berlińskich wydawnictw. W latach 1977 - 1979 studia wieczorowe w Szkole Wyższej Artystycznej w Berlin-Weißensee. W 1980-1985 studia w Szkole Wyższej Grafiki i Sztuki Książki, Lipsk. W 1991 - W 1996 projekt artystyczny Cementownia 1 – Rüdersdorf k. Berlina, współpraca przy projekcie M. Kurzwelly „Przestrzeń komunikacyjna“ - Frankfurt nad Odrą/Slubice. W 2011 instalacje w koszarach w Neuhausen. W 2010 instalacje w Willi Thyssena, Hennickendorf. W 2009 instalacje na zamku Groß Rietz „Relikt“, „Sztuka na temat Kleista“, Galeria GEDOK Skrzydło Artystyczne Rangsdorf. W 2007 instalacje na zamku Prötzel „Widzę coś, czego ty nie widzisz“. W 2006 Galeria w Hartmannsdorf. W 2004 Kulturalna Rozlewnia Schöneiche „Wzorca widzenia“. W 2003 Sympozjum Powiatu Odra-Sprewa, Schöneiche. W 2001 Okno Artystyczne w Powiecie Odra-Sprewa, Neuzelle: instalacje „Implant“. W 2000 – W 1990 Centrum Kobiet w Altlandsbergu, Czerwony Ratusz - Berlin, Spichlerz Artystyczny - Poczdam, Cementownia 1- Rüdersdorf, Galeria M - Berlin, Dom Artysty - Ulm, Galeria w Seelow, Muzeum Państwowe w Schwerinie, Okręgowa Kasa Oszczędnościowa - Meppen, Urząd Powierniczy we Frankfurcie nad Odrą, Gmach Rządu - St. Gallen/Szwajcaria, Sofia - Bulgaria, Gabinet Muzeum Młodej Sztuki - Frankfurt nad Odrą.

EWA BLOOM KWIATKOWSKA Łódź wideo, instalację <http://culture.pl/en/artist/ewa-bloom-kwiatkowska> zajmuje się malarstwem, scenografią, sztuką wideo, instalacją. Tworzy wielopoziomowe realizacje o charakterze transmedialnym. Prace malarskie i instalacje scenograficzne związane są z nurtem ekspresji lat 80-tych i 90-tych XX wieku, artystka pokazywała na wystawach zbiorowych i indywidualnych w Polsce, Francji, USA, Wielkiej Brytanii i Niemczech (m.in. wystawa „50 Kleider?“ w Mönchengladbach z udziałem m.in. Andiego Warhola, Denisa Oppenheima, Allana Jonesa i Italo Scanga), której kuratorka – Erika Hoffman de Koenige jest znana

Darstellung in den Medien handelnden Bilderreihen „Buch der Chroniken XX“ und „Ideen und Masken“. Die Thematik der Rolle von Film und Leinwand bei der Schaffung und Vervielfältigung des Gewaltbildes exponierte Bloom-Kwiatkowska ebenfalls in Videointerventionen: „Der Kreis, also wer imaginäre Ängste hat, verdient echte“ 2009, „Die Farbe brennt“ 2010 und die Multikanal-Videoinstallation „Tanz des St.Wit“ 2010-2011. Neuste Arbeiten: „PUNCTUM/ Gesichtsbewusstsein“ von 2013 und das medienübergreifende Projekt „KOBRO/Identifizierungen“ von 2015, stellen eine Art visuell-philosophisches Experiment dar, bei dem die Künstlerin die Idee von Kunst mit dem Druck sozialpolitischer Ideen konfrontiert.

KA BOMHARDT Berlin Installation, Zeichnung, Objekte, Fotografie www.kabomhardt.de 1962 geboren in Hamburg. 2014 Projektstipendium mit „Otto denkt“, Kone-Foundation, Saari-Residenz Finnland. 2012 Arbeitsstipendium der Stiftung Kunstfonds, Bonn. 2006/2008 Lehrauftrag an der Kunsthochschule Berlin-Weißensee. 2006 Arbeitsaufenthalt auf der Insel Sylt, Syltquelle. 2005 Arbeitsaufenthalt in der Villa Serpentara, Olevano, Italien, Akademie der Künste Berlin. 2002 Stipendium der Stiftung Kulturfonds, Ahrenshoop. 1997 Arbeitsstipendium der Senatsverwaltung für Wissenschaft, Forschung und Kultur, Berlin. 1994 Deutscher Kunstpreis der Volks- und Raiffeisenbanken, Arbeitsstipendium der Stiftung Kulturfonds, Berlin. 1992 Arbeitsstipendium der Senatsverwaltung für Kulturelle Angelegenheiten. 1991-93 Atelierstipendium der Karl-Hofer-Gesellschaft, Berlin. 1991 Teilnahme am Goldrausch-Künstlerinnenprojekt, seit 1988 zahlreiche Einzelausstellungen und Beteiligungen. 1983-90 Studium an der Hochschule der Künste, (UdK) Berlin, Meisterschülerin.

CLAUDIA BUSCHING Berlin Installation, Zeichnung www.claudia-busching.de In München geboren. Studium der Malerei an der Hochschule der Künste, Berlin, Meisterschülerin. Arbeitsstipendien des Senators für Kulturelle Angelegenheiten, Berlin, des Kunstfonds, Bonn, der Casa Baldi, Olevano Romano, Atelierstipendien Käuzchensteig, Pilotprojekt Gropiusstadt, Berlin. Sie arbeitet als freie Künstlerin, entwirft Gebrauchsgegenstände und kuratiert, oft mit wechselnden Mitautorinnen, Künstlerausstellungen unter dem Namen Mehrzweckhalle.

AGNIESZKA CHOJACKA Łódź Klanginstallationen Videokunst www.agnieszkachojacka.com Lebt und arbeitet in Łódź, Polen. Im Jahr 2004 absolvierte sie die Akademie der Schönen Künste in Łódź. Zahlreiche Ausstellungen wie z.B.: BCA Gallery, Bedford, England, „Focus Łódź“ Biennale, Łódź, Mediations Biennale - Arsenal Gallery, Poznań, Łódź City - Kordegarda Gallery, Warschau, „Camouflash“ Dissapearing in der Kunst Prager Spitze, Dresden, 4th International Festival of Visual Art - Inspirations Szczecin, St. Art - Art Fair in Straßburg, Frankreich, Die binäre City - XXI Gallery, Warschau. Stipendien: Institut und das Ministerium für Kultur und Nationales Erbe Polens. Ihre Werke sind in der Sammlung des Museums der Künste in Łódź.

MONIKA CZARSKA Łódź Objekt, Installation www.monikaczarska.com Geb. 1978 in Łódź (Polen), wo sie lebt und arbeitet. 2003 Absolv-

kollektionerka sztuki współczesnej. W latach 2005-2013 stworzyła cykl malarskie „Księga Kronik XX“ oraz „Idée i Maski“, które mówią o zagładzie i przemocy oraz ich obrazie w mediach. Zagadnienie roli filmu i ekranu w tworzeniu i powielaniu obrazu przemocy, Bloom Kwiatkowska eksplorowała również w realizacjach wideo: Krag czyli kto ma urojone lęki zasługuje na prawdziwe 2009, Kolor plonię 2010 oraz wielokanałowa instalacja wideo Taniec św.Wita 2010-2011. Najnowsze prace: PUNCTUM/świadomość wzrokowa z 2013 roku oraz transmedialny projekt KOBRO/identyfikacje 2015, są rodzajem eksperymentu wizualno-filozoficznego, w którym artystka konfrontuje ideę sztuki z presją idei społeczno-politycznych.

KA BOMHARDT Berlin instalacje, rysunek, obiekty, fotografia www.kabomhardt.de Urodzona w 1962 w Hamburgu. W 2014 stypendium projektowe z „Otto myśli“, Kone-Foundation, rezydencja w Saari w Finlandii. W 2012 stypendium robocze Fundacji Kunstfonds, Bonn. W latach 2006-2008 działalność dydaktyczna w Szkole Wyższej Artystycznej w Berlinie-Weißensee. W 2006 pobyt roboczy na wyspie Sylt, Syltquelle. W 2005 pobyt roboczy w Willi Serpentara, Olevano, Włochy, Akademia Sztuk Pięknych w Berlinie. W 2002 stypendium Fundacji Kulturfonds, Ahrenshoop. W 1997 stypendium robocze der Wydziału ds. Nauki, Badań i Kultury, Berlin. W 1994 Niemiecka Nagroda Artystyczna Banków Volks- und Raiffeisenbanken, stypendium robocze Fundacji Kulturfonds, Berlin. W 1992 stypendium robocze der Wydziału ds. Kultury. W 1991-93 stypendium atelier Stowarzyszenia im. Karla-Hofera, Berlin. W 1991 uczestnictwo w żeńskim projekcie artystycznym Goldrausch, od 1988 liczne wystawy indywidualne i partycypacje. W 1983-90 studia na Wyższej Szkole Artystycznej w Berlinie, studia mistrzowskie.

CLAUDIA BUSCHING Berlin instalacje, rysunek www.claudiabusching.de Urodzona w Monachium. Studia malarstwa na Wyższej Szkole Artystycznej w Berlinie, studia mistrzowskie. Stypendia robocze Senatora ds. Kultury, Berlin, Funduszu Kunstfonds, Bonn, w Casa Baldi, Olevano Romano, Stypendia Käuzchensteig, projekcie pilotażowym Gropiusstadt, Berlin. Pracuje jako wolna artystka, projektuje przedmioty użytku codziennego i jest kuratorką wystaw, często we współpracy z różnymi partnerami, pod szyldem Hali Wielokrotnego Użytku.

AGNIESZKA CHOJACKA Łódź instalacje dźwiękowe, sztuka video www.agnieszkachojacka.com Mieszka i pracuje w Łodzi. W 2004 ukończyła Łódzką Akademię Sztuk Pięknych. liczne wystawy, jak np.: BCA Gallery, Bedford, Anglia, Focus Łódź Biennale, Łódź, Mediations Biennale - Galeria Arsenal, Poznań, Łódź City - Kordegarda Gallery, warszawa, Camouflash. Dissapearing w sztuce, Praski szczyt, Dreżno, Czwarty Międzynarodowy Festiwal Sztuk Wizualnych - Inspiracje Szczecin St-Art na Targach sztuki w Strassburgu, Francja, Binarne śródmieście XXI Gallery, warszawa. Stypendia: Instytut oraz Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Jej prace wchodzą w zakres zbiorów Muzeum Sztuki w Łodzi.

MONIKA CZARSKA Łódź Obiekty, instalacja www.monikaczarska.com Urodzona w 1978 roku w Łodzi (Polska) gdzie pracuje i tworzy. W 2003

tin der Władysław-Strzeziński-Akademie der Schönen Künste in Łódź im Fachbereich Graphikdesign im Verlagswesen und Malerei. Die Mehrheit ihrer Arbeiten befindet sich in Privatsammlungen in Polen, Deutschland, Großbritannien, Schweden, der Schweiz, Australien, den USA. Individualausstellungen: „WERT. Vorder- und Kehrseite“ Galerie Imaginarium, Malerei 2015, „Konsequenzen“ 6 Stadtviertel, Łódź, Malerei 2014, Salustowicz-Galerie in Bielefeld - Grafik und Malerei, 2007, Kunstzentrum PATIO und Festivalgalerie des Vierkulturdiallogfestivals „Geld Nominal Wert“, Grafik und Malerei, 2006, Kunstzentrum PATIO Grafik und Malerei, 2004, Neues Theater in Łódź, Grafik und Malerei, 2001. Sammelausstellungen, „Kinderkram“ Webermuseum Łódź, 2015, „1 „AdK Łódź 2015, „Fortsetzung“ ODA Piotrków Trybunalski, Malerei 2015, „THEATER DER GEGENSTÄNDE - Umdeutung von Ort“. Festival Alternativer Kultur, wIMA 2014, II. Ausstellung der Stiftung „Kunst auf der Straße“, Łódź, ul. Piotrkowska, 2011, I. Ausstellung der Stiftung „Kunst auf der Straße“

„Künstler für Toleranz“, Łódź, ul. Piotrkowska, 2008, AdK in Łódź, Ausstellung von Grafik und Malerei, 1998

IMKE FREIBERG Fürstenwalde/Spree Objekt, Installation www.imke-freiberg.de 1974 in Greifswald geboren. 2001- 2009 Studium an der Hochschule für Kunst und Design Halle. Fachbereich Keramik (Diplom). Seit 2007 Mitarbeit im „Forum für zeitgenössische Keramik“ Seit 2009 freiberuflich tätig, Mitglied des BBK Brandenburg, regelmäßige Ausstellungen, Arbeiten in Sammlungen und im öffentlichen Raum.

GISELA GENTHNER Berlin Installationen, Malerei, Objekte www.endmoaraene.de 1972-79 Studium an der Universität der Künste, Berlin. Meisterschülerin. 1980 Mitbegründung der Produzenten Galerie Fundus, Berlin. 1982/83 Karibikstipendium, Dominikanische Republik. 1985

roku ukończyła Akademię Sztuk Pięknych im Władysława Strzezińskiego w Łodzi. ze specjalizacją projektowanie grafiki wydawniczej i malarstwo. Większość jej prac znajduje się w prywatnych kolekcjach w Polsce, Niemczech, Wielkiej Brytanii, Szwecji, Szwajcarii, Australii, USA. Wystawy indywidualne: „WARTOŚĆ. Awers-rewers Galeria Imaginarium, malarstwo 2015, „Skutki“ 6 dzielnic, Łódź, malarstwo 2014, Galerie Salustowicz w Bielefeld (Niemcy) - grafika i malarstwo, 2007, PATIO Centrum Sztuki i galeria festiwalowa Festiwalu Dialogu 4 Kultur „Pieniądz nominal wartości“ - grafika i malarstwo, 2006, PATIO Centrum Sztuki grafika i malarstwo, 2004, Teatr Nowy w Łodzi - grafika i malarstwo, 2001. Wystawy zbiorowe, „dziecinada“ muzeum włókiennictwa w Łodzi, 2015, „1 „ASP Łódź 2015, „kontynuacja“ ODA Piotrków trybunalski, malarstwo 2015, „TEATR PRZEDMIOTÓW - redefinicja miejsca“. Festiwal Kultury Niezależnej, WIMA 2014, II Wystawa Fundacji „Sztuka na Bruku“, Łódź, ul. Piotrkowska, 2011, I Wystawa Fundacji „Sztuka na Bruku“, „Artyści na rzecz tolerancji“, Łódź, ul. Piotrkowska, 2008,

IMKE FREIBERG Fürstenwalde/Spree Obiekty, instalacja www.imke-freiberg.de Urodzona w 1974 w Greifswaldzie. W latach 2001- 2009 studia na Szkole Wyższej Sztuki i Wzornictwa w Halle. Specjalizacja Ceramika (dyplom). Od 2007 współpraca przy „Forum współczesnej ceramiki“. Od 2009 działalność w formie wolnego zawodu, członkini Brandenburgskiego Zrzeszenia Artystek Plastyczek, regularne wystawy, prace w zbiorach i w przestrzeni publicznej.

GISELA GENTHNER Berlin Instalacje, malarstwo, obiekty www.endmoaraene.de W latach 1972-79 studia na Uniwersytecie Artystycznym, Berlin, studia mistrzowskie. W 1980 stypendium Wspólnoty Wsparcia w Niemieckiej Sztuce w Berlinie. W latach 1982/83 Stypendium Karaibskie, Republika Dominikańska. W 1985 sztuka za procent od budowy, Szpital Franciszkański, Berlin. W 1989 dotacja Senatu Miasta Berlin na rzecz wys-

Kunst am Bau, Franziskus Krankenhaus, Berlin. 1989 Zuwendungen des Berliner Senats für Ausstellungen in Neuseeland. Arbeitsstipendium des Senats für kulturelle Angelegenheiten, Berlin. 1992 Zuwendung des Berliner Senats für kulturelle Angelegenheiten für Katalog und Wanderausstellung „Seh-stücke“. 1993 Kunst am Bau, Ausführung Hellersdorf, Berlin, Kunst am Bau, 2 Giebel in Hellersdorf, Berlin. Kunst im Bau, Städt. Paracelsus Klinik, Marl. 1994 Goldrauschprojekt „Ohne Kompromiss“ Berlin, Katalog. 1995 Mitglied der Kunst am Bau Kommission des BBK Berlins 2000 Internationales Stipendium, Otago Dunedin, Neuseeland. Gärten der Sinne. 2000, Intern. Künstlersymposium in Gehren /Brandenburg. 2002 Kunst am Bau, Kassenärztliche Vereinigung, Berlin. 2008 „Geteilte Zeit“ Buchveröffentlichung, 7 Berliner Künstlerinnen. 2009 „Istanbul – Berlin“ Künstleraustausch. Installation im Stadtraum, Istanbul. Artist in residence „transform“ Internationales Symposium Warschau, Polen. 2013 „Residence Centre d'art contemporain d'Essaïra“ Internationales Symposium, Marokko. 2014 Beteiligung an der 2. Biennale, Casablanka, Marokko. Seit 1979 diverse Ausstellungen im Inn- und Ausland. Ankäufe in öffentlichen und privaten Sammlungen.

RENATE HAMPKE Berlin Objekt, Raum, Sammlung, soziale Plastik www.renatehampke.de Geboren in Braunschweig, Niedersachsen. Studium der Malerei an der HfBK, Hamburg. Seit 1980 als freischaffende Künstlerin in Berlin. Arbeitsstipendium des Senators für kulturelle Angelegenheiten. 2005 Intervention XVI Renate Hampke@KSb. Mitglied von Schwarze Schokolade und Endmoräne, Künstlerinnen aus Brandenburg und Berlin e.V. Biennalen: 2000 und 2004 DAK'ART, Dakar, Senegal, 2014 Biennale Casablanca, Marokko.

MASKO ISO Berlin Installation, Malerei, Papierobjekt, Performance www.isomasko.jimdo.com Geboren in Tokyo. 1978-82 Studium am Institut für traditionelle japanische Malerei in Kyoto. Lebt seit 1987 in Berlin. 1988 Gasthörerin an der HdK, Papierschöpfen bei Prof. Sinken in Berlin. 2000 Stipendium „Künstlerhaus Lukas“ der Stiftung Kulturfonds in Ahrenshoop. 2003 Stipendium Stiftung Batels Fondation „Zum Kleinen Markgräflerhof“ in Basel. Seit 2003 Mitglied von Endmoräne Künstlerinnen aus Berlin und Brandenburg. Zahlreiche Ausstellungen im In- und Ausland. z.B. 2014 International womens artist exhibitions, India und Endmoräne Sommerwerkstatt, Wittenberge

INGRID KERMA London Berlin Malerei, Skulptur, Installation, Video www.ingridkerma.com Geboren in Eberswalde. Studierte BA Fine Art an der University of Reading, UK unter Terry Frost und MA Fine Art, Goldsmiths College, London University unter Gerard Hemsworth und Nick de Ville. 1998 Arbeitsstipendium mit Ausstellung Schloss Wiepersdorf. 2005 Arbeitsstipendium mit Ausstellung Kunstverein Frankfurt/Oder. Mitglied von Endmoräne e.V. seit 1994. Lehrtätigkeit bis 1999 Central StMartin's, University of the Arts, London. Lebt in London und Berlin. Vertreten durch Broadbent Gallery London. Ausstellungen seit 1975 in Grossbritannien, Deutschland, USA, Canada, vertreten in Sammlungen im In- und Ausland.

tawy w Nowej Zelandii. Stipendium robocze Senatu ds. Kultury, Berlin. W 1992 dotacja Senatu Miasta Berlin ds. Kultury na rzecz katalogu i wędrowną wystawę „Seh-stücke“ („Widziane kawałki“). W 1993 Sztuka za procent od budowy, 2 fasada w Hellersdorf, Berlin. Sztuka za procent od budowy, Miejska Klinika im. Paracelsusa, Marl. W 1994 projekt Gorączka Złota „Bez kompromisu“ Berlin, Kat. W 2000 międzynarodowego stypendium, Otago Dunedin, Nowa Zelandia. Ogrody Zmysłów. W 2000, międzynarodowe sympozjum artystów w Gehren /Brandenburgii. W 2002 Sztuka za procent od budowy, Zrzeszenie Lekarzy Ch. Chorych, Berlin. W 2008 „Podzielony czas“ publikacja książki 7 berlińskich artystek. W 2009 „Istanbul – Berlin“ wymiana artystyczna. Instalacje w przestrzeni miejskiej, Istanbul. Artystka w rezydencji „transForm“ Międzynarodowego Sympozjum w Warszawie, Polska. W 2013 międzynarodowe sympozjum „Residence Centre d'art contemporain d'Essaïra“, Maroko. W 2014 udział w 2. Biennale w Casablance, Maroko.

RENATE HAMPKE Berlin Zbiór obiektów przestrzennych www.renatehampke.de Urodzona w Brunszwiku, w Dolnej Saksonii. Studia malarstwa na ASP, Hamburg. Od 1980 wolna artystka w Berlin. Stypendium robocze Senatora ds. Kultury. W 2005 Interwencja na XVI Renate Hampke@KSb. Członkini stowarzyszeń Czarna Czekolada i Morena Czołowa, Biennale: w 2000 i w 2004 DAK'ART, Dakar, Senegal, w 2014 Biennale Casablanca, Maroko.

MASKO ISO DE | JP Berlin instalacje, malarstwo, obiekty papierowe, performance www.isomasko.jimdo.com Urodzona w Tokio. W latach 1978-82 studia na Instytucie Tradycyjnego Malarstwa Japońskiego w Kyoto. Od 1987 mieszka w Berlinie. W 1988 słuchaczka gościnną na Szkole Wyższej Sztuk w przedmiocie obiektów papierowych u Prof. Sinkena w Berlinie. W 2000 stypendium „Dom artysty Lukas“ Fundacji Kulturfonds w Ahrenshoop. W 2003 stypendium Fundacji Batels Fondation „Zum Kleinen Markgräflerhof“ w Bazylei. Od 2003 członkini stowarzyszenia artystek z Berlina i Brandenburgii Endmoräne. Liczne wystawy w kraju i zagranicą, np. w 2014 Międzynarodowe Wystawy Artystek, Indie oraz Warsztaty Endmoräne w Wittenberdze.

INGRID KERMA London Berlin Rysunki ścienne i podłogowe www.ingridkerma.com Urodzona w Eberswalde. Studiowała na kierunku BA Fine Art na Uniwersytecie w Reading w Wielkiej Brytanii pod kierunkiem Terriego Frosta oraz na kierunku MA Fine Art na Goldsmiths College przy Uniwersytecie Londyńskim pod kierownictwem Gerarda Hemswortha i Nicka de Ville. W 1998 stypendium robocze z wystawą na zamku Wiepersdorf. W 2005 stypendium robocze z wystawą Stowarzyszenia Artystycznego Frankfurt nad Odrą. Członkini stowarzyszenia Endmoräne od 1994. Do 1999 nauczycielka akademicka na Central St. Martin's, przy Uniwersytecie Sztuk Pięknych w Londynie. Mieszka w Londynie i Berlinie. Reprezentowana przez Broadbent Gallery w Londynie. Wystawie od 1975 w Wielkiej Brytanii, Niemczech, Stanach Zjednoczonych, Kanadzie, jej prace wchodzą w skład zbiorów w kraju i zagranicą.

GUNHILD KREUZER Teltow Performance, Aktion www.gunhildkreuzer.de 1966 geboren in Hannover. Studium der Kulturwissenschaften und ästhetische Praxis, Universität Hildesheim. Raumbezogene Performances, interaktive Kunstaktionen im Wohnwagen, Aktionen im öffentlichen Raum.

ANKA LESNIAK Łódź Installation www.ankalesniak.pl Seit 2013 Promotion, Akademie der Bildenden Künste in Danzig, Fakultät Skulptur und Intermedia. 2004 MA Kunstakademie in Łódź (Polen). Diplom mit Auszeichnung. 2003 MA Kunstgeschichte Universität Łódź. Stipendium des polnischen Ministeriums für Kultur. Ihre aktuellen Arbeiten betreffend Frauen, die aus der Geschichte aus verschiedenen Gründen getrennt wurden. Sie ist an die sinnvollen und wichtigen Geschichten, die aus der Sicht der zeitgenössischen Diskurse wie Geschlecht, Ausgrenzung, Identität und kollektive Gedächtnis interessiert und bearbeitet. Legenden und an lokalen Kontexten ortsspezifischer Kunstwerke.

ANGELA LUBIC Berlin Installation, Zeichnung www.angelalubic.de Geboren in Dresden, lebt und arbeitet in Berlin als Freie Künstlerin und Grafikdesignerin. 1978-81 Studium an der Fachschule für Werbung und Gestaltung Berlin, Abschluss als Dipl. Designer. 1985-91 Studium an der Universität der Künste Berlin, Abschluss als Meisterschülerin. 1995 Arbeitsstipendium der Stiftung Kulturfonds, Berlin. 1996 „Goldrausch“ Künstlerinnenprojekt, Frauennetzwerk Berlin e.V. 2001 Künstleraustausch Berlin-Paris. 2002 Katalogstipendium der Senatsverwaltung für Wissenschaft, Forschung und Kultur, Berlin. 2006 bipolar-Reisestipendium nach Ungarn für das Projekt „mobile Raumeinheit“. 2002-2015 Wettbewerbsbeteiligungen und Realisationen für Kunst im öffentlichen Raum. 2012 „72 hours urban action“, temporary interventions in Stuttgart. 2013 Aufenthaltsstipendium Kunstverein Frankfurt (Oder). 2013 OpenART International contemporary art exhibition Örebro, Schweden (Projektstipendium). 2014 Projektstipendium Kone Foundation Saari Residence, Finnland. 2014 »stage marks« Wandgestaltung für „Einar + Bert“, Theaterbuchhandlung Berlin. Seit 1990 zahlreiche Einzelausstellungen und Ausstellungenbeteiligungen im In- und Ausland. Seit 2010 Mitglied von Endmoräne, Künstlerinnen aus Berlin und Brandenburg e.V.

ANNETTE MUNK Berlin Installation, Objekt, Fotografie, Grafik, partizipatorische Projekte www.annette-munk.de 1962 in Erfurt geboren, 1983-89 Studium an der Hochschule für Kunst und Design Halle Burg Giebichenstein, Diplom bei Prof. I. Ohme, 2002-05 Studium Art in Context, UdK Berlin, Master of Art in Context, arbeitet als Bildende Künstlerin seit 1989 in Berlin: Ausstellungen und -beteiligungen im In- und Ausland. Stipendien: 1994 und 2003 Stiftung Kulturfonds Berlin, 1998 Künstlerhaus Schloss Plüschow, 1999 Kunstpreis Erfurter Kunstverein, Goldrausch/Berliner Künstlerinnenförderung, 2004 Artist in Residence Art Omi, New York, Kunstprojekte im öffentlichen Raum: 1991, 1992, 1994 und 1998 U-Bahn-Wettbewerb Berlin, Alexanderplatz U2, 2005 „Die Größte Kunst“, Berlin-Neukölln, 2008 „Die Berührung“, OSZ Körperpflege Berlin, 2012 „Die Größte Kunst“ in Dessau, seit 2011 Beteiligung an Sommerwerkstätten von Endmoräne e.V.

GUNHILD KREUZER Teltow performance, sztuka akcyjna www.gunhildkreuzer.de Urodzona w 1966 w Hanowerze. Studia Nauk o Kulturze i Praktyki Estetycznej, Uniwersytet w Hildesheim. Performance związane z miejscem wykonania, interaktywne akcje artystyczne na przyczepie mieszkalnej, akcje w przestrzeni publicznej.

ANKA LESNIAK Łódź Instalacja www.ankalesniak.pl Od 2013 doktoryzuje się na Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku, na wydziale rzeźby i intermedii. W 2004 MA na Akademii Sztuk Pięknych w Łodzi (Polska). Dyplom z wyróżnieniem. W 2003 MA z historii sztuki na Uniwersytecie Łódzkim. Stypendium polskiego Ministerstwa Kultury. Jej aktualne prace dotyczą kobiet z różnych powodów wyciętych z historiografii. Interesuje się historiami mającymi znaczenie z perspektywy wysokiego dyskursu w sprawie płci, wygranicy, tożsamości i zbiorowej pamięci i opracowuje legendy oraz lokalny kontekst prac właściwych określonym miejscom.

ANGELA LUBIC Berlin Instalacje, rysunki www.angelalubic.de Urodzona w Dreźnie, mieszka i pracuje w Berlinie jako wolna artystka i projektantka graficzna. W latach 1978-81 studia w Szkole Zawodowej Reklam i Projektu w Berlinie ukończone z dyplomem z zakresu designu. W latach 1985-91 studia na Uniwersytecie Artystycznym w Berlinie, absolwentka klasy mistrzowskiej. W 1995 stypendium robocze Fundacji Kulturfonds, Berlin. W 1996 „Gorączka złota“ projekt artystek, stowarzyszenie Sieć Kobiet w Berlin. W 2001 Wymiana artystyczna Berlin-Paryż. W 2002 stypendium na katalog Senatu miasta Berlin ds. Nauki, Badań i Kultury. W 2006 bipolarne-stypendium na podróże do Węgier w ramach projektu „mobilna jednostka przestrzenna“. W 2002-2015 udział w konkursach oraz realizacji sztuki w przestrzeni publicznej. W 2012 „72 hours urban action“, tymczasowe interwencje w Stuttgarcie. W 2013 stypendium na pobyt Stowarzyszenia Artystów we Frankfurcie nad Odrą. W 2013 międzynarodowa wystawa sztuki współczesnej OpenART w Örebro, Szwecja (stypendium projektowe). W 2014 stypendium projektowe Kone Foundation na rezydencję w Saari, Finlandia. W 2014 »znaki sceniczne« projekt ściany dla „Einar + Bert“, księgarni teatrolologicznej w Berlinie. Od 1990 liczne wystawy indywidualne i udział w wystawach w kraju i zagranicą. Od 2010 członkini Endmoräne, stowarzyszenia artystek z Berlina i Brandenburgii.

ANNETTE MUNK Berlin Instalacja, obiekt, fotografia, rysunek www.annette-munk.de Urodzona w 1962 w Erfurcie, w latach 1983-89 studia na Szkole Wyższej Sztuki i Wzornictwa w Halle, zamek Giebichenstein, Dyplom Prof. I. Ohme, w latach 2002-05 studia Sztuki w Kontekście, UA w Berlinie, Master of Art in Context, od 1989 pracuje w Berlinie jako artystka-plastyk: wystawy własne i udział w wystawach w kraju i zagranicą. Stypendia: W 1994 i w 2003 fundacja Kulturfonds w Berlinie, w 1998 Dom Artysty na zamku Plüschow, w 1999 Nagroda Artystyczna Erfurckiego Stowarzyszenia Artystów, Gorączka Złota/Berlińskie Wsparcie dla Artystów, w 2004 artystka w rezydencji Art Omi, New York, Projekty Artystyczne w przestrzeni publicznej: W 1991, w 1992, w 1994 i w 1998 konkurs Metra Berlińskiego, przystanek Alexanderplatz na linii U2, w 2005 „Wielka Sztuka“, Berlin, dzielnica Neukölln, w 2008 „Dotyk“, Centrum Kształcenia

DOROTHEA NEUMANN Potsdam Malerei, Objekt, Installation www.neumann-kunstwerk.de Geboren und aufgewachsen in Lüdinghausen /Westfalen. Studium der Kunstgeschichte, Malerei und Literaturwissenschaften an der Universität Osnabrück. Personalausstellungen und Beteiligungen u.a. in Potsdam, Osnabrück, Berlin, Leipzig, Oranienburg, Soest, Köln, Bonn, Bad Oeynhausen, Nauen, Stadt Brandenburg, Heidelberg, Detmold, Luckau, Petzow, Groß Rietz, Petersdorf, Frankfurt (Oder), Templin, Neuhausen, Hamburg, Florenz, Ingolstadt, Schwedt, Rüdersdorf, Heinersdorf, Hoppegarten, Annaberg/Polen, Wittenberge. Organisation und Durchführung von Kunstworkshops mit Kindern, Jugendlichen und jungen Erwachsenen. Mitglied im Brandenburgischen Verband Bildender Künstler und im Künstlerinnenverein Endmoräne e.V.

MARTA OSTAJEWSKA Łódź Ortsbezogene Installation, Performance www.martaostajewska.com Geboren 1980 in Polen. Absolvierte die

Pielegnacji Ciała w Berlinie, w 2012 „Najwyższa sztuka” w Dessau, od 2011 udział w warsztatach letnich stowarzyszenia Endmoräne

DOROTHEA NEUMANN DE Potsdam Instalacja, obiekt www.neumann-kunstwerk.de Urodziła się i dorastała w Lüdinghausen w Westfalii. Studia z zakresu historii sztuki, malarstwa i literaturoznawstwa na Uniwersytecie w Osnabrück. Wystawy indywidualne i udział w wystawach m.in. w Poczdamie, Osnabrück, Berlinie, Lipsku, Oranienburgu, Soest, Kolonii, Bonn, Bad Oeynhausen, Nauen, mieście Brandenburg, Heidelbergu, Detmold, Luckau, Petzow, Groß Rietz, Petersdorf, Frankfurcie nad Odrą, Templin, Neuhausen, Hamburgu, Florencji, Ingolstadt, Schwedt, Rüdersdorf, Heinersdorf, Hoppegarten, Górze św. Anny w Polsce, wittenberdze. Organizacja i przeprowadzenie warsztatów artystycznych z dziećmi, młodzieżą i młodymi dorosłymi. Członkini w Brandenburskim Zrzeszeniu Artystów-Plastyków i w stowarzyszeniu artystek Endmoräne.

AdK in Genf sowie die Universität Łódź (Kulturtheorie), promoviert an der AdK in Krakau (Intermedien, Performance Art). Stipendium der Ministers für Kultur und Nationales Erbe sowie Kunststipendium des Präsidenten der Stadt Łódź für 2014. Teilnahme an der PAB 2015 Performance Art Bergen in einem verlassenen norwegischen Gefängnis, RIAP 2014 Internationales Festival für Performance in Kanada, IMAGINARIUS in Portugal, BIO50 in Ljubljana und residierte in der Künstlerresidenz Human Hotel: Kopenhagen in Dänemark. Chefredakteurin des Themenmagazins für Kunst und Wissenschaft Woof woof arf arf! Sie interessiert sich für die versteckte Welt, die Beziehung zwischen Raum, Körper und Gegenstand. Verfechterin von Objekt, Demokratie von Gegenständen und Räumen orientierter Ontologie zu deren Befreiung von Gebrauchsformen.

MARTA OSTAJEWSKA Łódź Jest artystką, performerką, zajmującą się działaniami site-specific www.martaostajewska.com 1980, Polska. Ukończyła ASP w Gandawie oraz Uniwersytet Łódzki (Teoria Kultury), jest doktorantką na ASP w Krakowie (Intermedia, Performance Art). Laureatka stypendium MKiDN oraz stypendium artystycznego Prezydenta Miasta Łodzi na rok 2014. Brała udział w PAB2015 (Performance Art Bergen) w opuszczonym więzieniu w Norwegii, RIAP2014 (Międzynarodowy Festiwal Performance w Kanadzie), IMAGINARIUS w Portugalii, BIO50 w Lublinie czy w rezydencji artystycznej Human Hotel: Kopenhagen w Danii. Redaktorka naczelnia tematycznego magazynu artystyczno-naukowego Woof woof arf arf! Interesuje ją świat ukryty, relacja przestrzeni, ciała i przedmiotu. Wyznawczyni ontologii zorientowanej na obiekt, demokracji przedmiotów i przestrzeni, wyzwalająca je z ich form użytkowych.

PATRICIA PISANI Berlin Kunst im öffentlichen Raum, ortsbezogene Installationen, Objekte www.patricia-pisani.de 1958 geb. in Buenos Aires, Argentinien. Studium der Bildhauerei an der Academia Superior de Bellas Artes, Buenos Aires. Aufbaustudium Freie Kunst an der Staatlichen Kunstakademie Stuttgart. 2015 Symposium Spirited Mansion, Mansion Harviala, Finnland. 2008 Aufenthaltsstipendium Künstlerhaus Lukas, Ahrenshoop, Mecklenburg-Vorpommern, Aufenthaltsstipendium Künstlerhaus Schleswig-Holstein, Eckernförde. 2003 Preisträgerin des Georg-Kolbe-Preises. 2001 Preisträgerin des Wettbewerbes "Denkzeichen zur Erinnerung an die Ermordeten der NS-Militärjustiz am Murellenberg, Berlin-Charlottenburg. 2000 Aufenthaltsstipendium Künstlerhaus Schloss Plüschow. 1999 Projektförderung des Senats Berlin. 1995 Stipendium Goldrausch. Ab 2005 Mitglied der Kommission für Kunst im öffentlichen Raum des BBK-Berlins. Ab 2013 Mitglied von Endmoräne, Künstlerinnen aus Berlin und Brandenburg e.V. Zahlreiche Projekte im öffentlichen Raum, wie z.B. Deserteure Denkzeichen in Berlin und Euthanasieopfer Denkzeichen, sowie Ausstellungen, Stipendien und Wettbewerbseinladungen.

IZABELA ROBAKOWSKA & JOANNA SZUMACHER Łódź Video-installation <https://www.facebook.com/Smutnekobiety> Izabela Robakowska, Künstlerin und Kuratorin. Sie studierte Kulturwissenschaften an der Universität Łódź. Sie arbeitet mit Film, Objekte und Musik mit der Exchange-Galerie. Joanna Szumacher, Bildende Künstlerin. Sie ist absolventin der Akademie der Schönen Künste in Łódź. Objekte, Musik, Zeichnungen.

JOLANTA RUDSKA HABISIAK Łódź Fibre art, Graphik, Objekt, Installation www.jolantarudzkahabisiak.com Geboren 1958. Studium an Władysław Strzemiński Staat, Hochschule für Bildende Künste in Łódź (derzeit Strzemiński Academy of Art, Łódź). 1985 Diplom im Studio der Tapisserie. Professorin und Leiterin des Studio des Innovative Objekte für die Innenausstattung, Teppiche und Wandteppich. Über 150 polnische und internationale Gruppenausstellungen sowie 25 Einzelausstellungen. Prestigeträchtige Auszeichnungen für ihre einzigartigen Kreationen als auch für die Sammlungen von Industrie- und handgemachten Teppichen. 2012 bis 2016 Rektorin der Universität der Kunst Łódź

ANTJE SCHOLZ Oderbruch Malerei, Grafik, Objektbau und Installation www.antjescholz.de 1963 in Rostock geboren. 1986-1990/94 Studium an der FAK Schneeberg, Diplom Textildesignerin. Seit 1995 Mitglied des Vereins „ENDMORÄNE“. Seit 1997 freischaffend im Oderbruch im Bereich Malerei, Grafik, Objektbau und Installation. Idee und Organisation der Gemeinschaftsinstallation „An-Probē“ über 8 Jahre, der Kunstmärkte und Kunst-Loose-Tage im Oderbruch. Ausstellungen im In- und Ausland, Stipendien und Wettbewerbsbeteiligungen

ERIKA STÖRMER-ALEX Lietzen Malerei, Grafik, Plastik, Installation www.stuermer-alex.de 1938 in Wriezen geboren. 1958-1963 Studium Malerei, Grafik und Kunst am Bau an der Hochschule für bildende und angewandte Kunst in Berlin-Weißensee. Ab 1963 Wohn- und Arbeitsort

PATRICIA PISANI Berlin sztuka w przestrzeni publicznej, instalacje związane z miejscem wystawy, obiekty www.patricia-pisani.de Urodzona w 1958 w Buenos Aires, w Argentynie. Studia rzeźby na Academia Superior de Bellas Artes, Buenos Aires. Studia drugiego stopnia w dziedzinie wolnej sztuki na Państwowej Akademii Sztuk Pięknych w Stuttgarcie. W 2015 sympozjum Uduchowiona Posiadłość, posiadłość Harviala, Finlandia. W 2008 stypendium pobytowe w Domu Artysty Lukas, Ahrenshoop, Mecklenburgia-Pomorze Przednie, stypendium pobytowe w Domu Artysty Szelew-Holsztyn, Eckernförde. W 2003 Nagroda im. Georga-Kolbe. W 2001 nagroda w konkursie „Znak pamięci o pomordowanych przez narodowo-socjalistyczny wojskowy wymiar sprawiedliwości na wzgórzu Murellenberg, Berlin, dzielnica Charlottenburg. W 2000 stypendium pobytowe w Domu Artysty Zamek Plüschow. W 1999 dotacja projektowa od Senatu Miasta Berlin. W 1995 stypendium Gorączka Złota. Od 2005 członkini Komisji Sztuki w Przestrzeni Publicznej w Berlińskim Zrzeszeniu Artystów-Plastyków. Od 2013 członkini stowarzyszenia artystek z Berlina i Brandenburgii Endmoräne. Liczne projekty w przestrzeni publicznej, jak np. Znak Pamięci Dezerterom w Berlinie oraz Znak Pamięci Ofiarom Eutanazji, stypendia i zaproszenia do konkursów.

IZABELA ROBAKOWSKA & JOANNA SZUMACHER Łódź Video, instalacja <https://www.facebook.com/Smutnekobiety> Izabela Robakowska, artystka i kuratorka. Studiowała kulturoznawstwo na Uniwersytecie w Łodzi. Pracuje z filmami, sztuką, sztuką obiektu i muzyką razem z Galerią Exchange. Joanna Szumacher, artystka-plastyk. Jest absolwentką Akademii Sztuk Pięknych w Łodzi. sztuka obiekty, muzyka, rysunek.

JOLANTA RUDSKA HABISIAK Łódź Fibre art, grafika, obiekty, instalacja www.jolantarudzkahabisiak.com Urodzona w 1958. Studia na Państwowej Wyższej Szkole Sztuk Plastycznych im. Wł. Strzemińskiego w Łodzi (aktualnie ASP im. Strzemińskiego w Łodzi). W 1985 dyplom w Pracowni Tkaniny Unikatowej. Profesorka i kierowniczka Pracowni Sztuki Innowacyjnej. Obiekty wyposażenia wnętrz, dywany i dywany ścienne. Ponad 150 polskich i międzynarodowych wystaw grupowych oraz 25 indywidualnych. Prestiżowe wyróżnienia za unikalne kreacje jak i zbiory dywanów tkanych ręcznie i przemysłowo. Od 2012 do 2016 Rektor ASP w Łodzi.

ANTJE SCHOLZ Oderbruch Instalacja w pomieszczeniu www.antjescholz.de Urodzona w 1963 w Rostocku. W latach 1986-1990/94 studia na Wydziale Sztuk Stosowanych w Schneebergu, dyplom projektantki tekstylnej. Od 1995 członkini stowarzyszenia ENDMORÄNE. Od 1997 wolna działalność twórcza w Kolinie Freienwalderkiej w zakresie malarstwa, grafiki, tworzenia obiektów i instalacji. Pomysłodawczyni i organizatorka wspólnej akcji „Przy-mierzenie” przez ponad 8 lat, a także targów sztuki i Dni Łużnej Sztuki w Kolinie Freienwalderkiej. Wystawy w kraju i zagranicą, stypendia i udział w konkursach.

ERIKA STÖRMER-ALEX Lietzen malarstwo, grafika, plastyka, instalacje www.stuermer-alex.de Urodzona w 1938 we Wriezen. W latach 1958-1963 studia malarstwa, grafiki i sztukę za procent od budowy w

in Woltersdorf/ Erkner. 1970-1987 Kursleiterin für Malerei und Grafik. 1975 Erweiterung der Malerei und Grafik zur Collagenplastik und architekturbezogenen Plastik. Studienreisen nach Ungarn, Russland, Rumänien, Polen, Jugosławien, Paris. 1982 Erwerb eines Gehöftes in Lietzen, Kreis Seelow als Arbeits- und Wohnort ab 1983. Leitung all-jährlicher Kurse Malerei, Grafik, Collage in Lietzen. 1991 Mitgründerin „Endmoräne-Künstlerinnen aus Brandenburg und Berlin e.V. Teilnahme am Koertenhof-Plenair (Niederlande). 1992-1995 Kursleiterin im Projekt „Kreativ Leben Lernen“, Dozentin an der Musik- und Kunstschule Frankfurt (Oder). 1992 Förderpreis des Landes Brandenburg. 1993/1994 Studienaufenthalte in London, Rom (Ehregästin der Villa Massimo). 1996 Studienaufenthalt und Leitung eines Symposiums in Brasilien. 1996 Wiederaufnahme der Arbeit für Kunst am Bau. 2001 Arbeitsstipendium im Künstlerhaus Schloss Wiepersdorf der Stiftung Kulturfonds. 2004 Ostbrandenburgischer Kunstpreis der Märkischen Oderzeitung. 2007 Stipendium der Ostdeutschen Sparkassenstiftung. Kunstpreis 2014 der LOSCON-Kulturstiftung für Ostbrandenburg. 2015 Ehrenpreis des Ministerpräsidenten des Landes Brandenburg für ein Lebenswerk.

CHRISTIANE WARTENBERG *Oderbruch Arbeiten mit und für Räume, Bildhauerei, Zeichnung, Graphik* www.ch-wartenberg-kuenstlerbuecher.de 1948 in Magdeburg geboren – so genannte Trümmergeneration (Heinrich Böll). 1974 Diplom Bildhauerei/ Kunsthochschule Berlin/ Weißensee. 1994 + 1998 Gastdozenturen ebenda. Seit 1975 Mitglied des VBK-DDR. Seit 2005 Mitglied des VBK-Brandenburg. Seit 1995 Mitglied Endmoräne e.V. Berliner und Brandenburger Künstlerinnen – jährlich Rauminstallationen in verlassenen Gebäuden. Seit 1993 Wohnung und Atelier auf einem Loose-Gehöft im Oderbruch, dort seit 2007 jährlich interdisziplinäres Langzeitprojekt zu Ressourcen und Problemen des Oderbruchs: ÜBERGRIFFE. MEIN KLEINES EUROPA. 2007 Gründung des Loose Art Verlags – Fabrikation und Sammlung von Künstlerbüchern. 1992 Arbeitsstipendium der Stiftung Kulturfonds. 2011 Preis der Kunststiftung Sabine Hoffmann für das Lebenswerk, Stuttgart. 2015 Brandenburgischer Kunstpreis für Graphik der Märkischen Oderzeitung. Ausstellungen in Mexiko, Ungarn, Syrien, Israel, Niederlande, Polen, Dänemark, DDR und BRD. Arbeiten in Sammlungen: Fellbach, Öffentliche Sammlungen. Halle (Saale), Staatliche Galerie Moritzburg, Münzkabinett. Frankfurt (Oder) Kleist-Museum + Museum Junge Kunst. Stuttgart, Württembergische Kunstsammlungen. 2011 Kunstpreis Sabine Hoffmann, Stuttgart. Ausstellungen in Mexiko, Ungarn, Syrien, Israel, Niederlande, Polen, Dänemark, DDR und BRD Kunst am Bau in Berlin, auf dem Darß und in Letschin.

TINA ZIMMERMANN *Berlin Installation, Video, Skulptur, Malerei* www.tinaz.net Geboren 1972 in Konstanz. 1995 Bachelor of Science in Industrial Design am Art Center College of Design in Pasadena/Los Angeles, danach Produkt-Designerin bei Pentagram Design und Art Director eines Techno Labels in San Francisco. 2001 Master of Arts in Interdisciplinary Arts an der San Francisco State University. Lebt seit 2001 in Berlin und entwickelt Projektionsinstallationen und Videomappings und ist als VJ für Clubs, Firmenevents, Techno und Theater-Festivals

Szkole Wyższej Sztuk Plastycznych i Stosowanych w Berlinie-Weißensee. Od 1963 mieszka i pracuje w Woltersdorffie k. Erkner. W latach 1970-1987 docentka malarstwa i grafiki. W 1975 rozszerzenie malarstwa i grafiki o kolaże i plastykę architektoniczną. Podróże studyjne do Węgier, Rosji, Rumunii, Polski, Jugosławii, Paryża. W 1982 zakup gospodarstwa w Lietzen, w okręgu Seelow jako miejsce do mieszkania i pracy od 1983. Prowadzenie corocznych kursów malarstwa, grafiki i kolażu w Lietzen. W 1991 współzałożycielka stowarzyszenia artystek z Brandenburgii i Berlina Endmoräne. Uczestnictwo w plenerze Koertenhof (w Niderlandach). W latach 1992-1995 kierowniczka projektu „Nauka kreatywnego życia”, docentka w Szkole Muzycznej i Plastycznej we Frankfurcie nad Odrą. W 1992 Nagroda Kraju Związkowego Brandenburgia. W latach 1993/1994 wyjazdy studyjne do Londynu, Rzymu (honorowy gość w Villa Massimo). W 1996 pobyt studyjny i kierownictwo sympozjum w Brazylii. W 1996 powrót do pracy w instytucji sztuki za procent od budowy. W 2001 stypendium robocze w Domu Artysty Zamek Wiepersdorf Fundacji Kulturfonds. W 2004 Wschodniobrandenburska Nagroda Artystyczna gazety Märkische Oderzeitung. W 2007 stypendium der Wschodnioniemieckiej Fundacji Kas Oszczędnościowych. W 2014 Nagroda Artystyczna Fundacji Kultury dla Wschodniej Brandenburgii LOSCON. 2015 Nagroda Honorowa Prezesa Rady Ministrów Kraju Związkowego Brandenburgia za całokształt osiągnięć.

CHRISTIANE WARTENBERG *Berlin Praca z i na rzecz przestrzeni, rzeźba, rysunek, grafika* www.ch-wartenberg-kuenstlerbuecher.de Urodzona w 1948 w Magdeburgu – w tzw. pokoleniu na gruzach (w słowach Heinricha Bölla). W 1974 dyplom z zakresu rzeźbiarstwa w Szkole Wyższej Sztuk w Berlinie-Weißensee. W 1994 i w 1998 docent gościnnie na tej uczelni. Od 1975 roku członkini Związku Artystów-Plastyków NRD. Od 2005 członkini Brandenburskiego Związku Artystów-Plastyków. Od 1995 członkini stowarzyszenia artystek z Brandenburgii i Berlina Endmoräne – coroczne instalacje przestrzenne w opuszczonych budynkach. Od 1993 mieszkanie i pracownia na gospodarstwie parcelowym (niem. Loose) w Kotlinie Freienwaldzkiej, tamże od 2007 coroczny długoterminowy projekt interdyscyplinarny dotyczący zasobów i problemów kotliny: PRZEJĘCIA. MOJA MAŁA EUROPA. W 2007 założenie Loose Art – wytwarzanie i zbieranie książek o artystach. W 1992 stypendium robocze Fundacji Kulturfonds. W 2011 Nagroda Fundacji Artystycznej im. Sabine Hoffmann za całokształt osiągnięć, Stuttgart. W 2015 Brandenburska Nagroda Artystyczna gazety Märkische Oderzeitung w dziedzinie grafiki. Wystawy w Meksyku, na Węgrzech, w Syrii, Izraelu, Niemczech, Polsce, Danii, NRD i RFN. Prace w zbiorach: Fellbach, Zbiory Publiczne. Halle (Saale), Państwowa Galeria Moritzburg, Gabinet Monetowy. Frankfurt nad Odrą, Muzeum Kleista i Muzeum Młodej Sztuki. Stuttgart, wirttembergische Zbiory Sztuki. W 2011 Nagroda Artystyczna im. Sabine Hoffmann, Stuttgart. w Meksyku, na Węgrzech, w Syrii, Izraelu, Niemczech, Polsce, Danii, NRD i RFN. Sztuka za procent od budowy w Berlinie, Darß i Letschin.

TINA ZIMMERMANN *Berlin Interaktywna instalacja dadaistyczna na temat dodatków do żywności* www.tinaz.de Urodzona w 1972 w Konstancji. W 1995 Bachelor of Science we wzornictwie przemysłowym na Art Center College of Design w Pasadenie/Los Angeles, następnie pro-

gebuca. Sie entwarf und produzierte mehrere Videobühnenbilder für die Produktionen des Berliner Opernregisseurs Christoph Hagel, z.B. im Berliner Dom zur „Schöpfung“ von Josef Haydn oder im Bodemuseum (Staatliches Skulpturenmuseum) zu „Figaros Hochzeit“, sowie festinstallierte Multichannel-Videomappings in Hotels und Thermen. Nach über zehn Jahren intensiver Medienkunst widmet sie sich nun wieder verstärkt der analogen Produktion von Installation, Skulptur, Malerei und Zeichnung.

jektantka produktów w firmie Pentagram Design oraz dyrektorka artystyczna wytwórni płytowej techno w San Francisco. W 2001 Master of Arts w sztukach interdyscyplinarnych na Uniwersytecie Stanowym w San Francisco. Od 2001 mieszka w Berlinie i projektuje instalacje oraz videomapping, realizuje zlecenia jako VJ w klubach, na imprezach firmowych oraz festiwalach techno i teatralnych. Zaprojektowała i wyprodukowała liczne scenografie do wideo w produkcjach berlińskiego reżysera operowego Christopa Hagela, np. w Katedrze Berlińskiej do „Stworzenia świata“ Józefa Haydna albo w Bodemuseum (Państwowym Muzeum Rzeźby) do „Wesela Figara“ jak i stałe wielokanałowe instalacje videomappingowe w hotelach i termach. Po ponad dziesięciu latach intensywnej pracy w sztukach medialnych poświęciła znowu więcej czasu produkcjom analogowym instalacji, rzeźbie, malarstwu i rysunkowi.

ROZPAKOWAĆ WALIZKI*

Thea, wir fahren nach Łódź / Return Ticket

* Koffer auspacken

Austausch und Zusammenarbeit von Künstlerinnen aus Łódź, Brandenburg und Berlin zum Thema REISEN

1. Werkstatt in Łódź PL und

23. Sommerwerkstatt und Ausstellung in Frankfurt (Oder) DE

Orte

Erste Phase in Galeria Wschodnia, Juni 2015 in Łódź, PL

Zweite Phase in den Koehlmann Höfen, August und September 2015, Frankfurt (Oder) DE

Veranstalterin

ENDMORÄNE Künstlerinnen aus Brandenburg und Berlin e.V.

Sitz: Kunst Hof Lietzen, Falkenhagener Str. 10, 15306 Lietzen

mail@endmoraene.de www.endmoraene.de

Projektleitung 2015: Claudia Busching, Angela Lubic und Patricia Pisani unter verantwortlicher Mitarbeit von Katharina Husemann

Öffentlichkeitsarbeit: Tine Neumann

Übersetzung: Maciej Michalski-Rokita

© Fotos von Susanne Ahner, Ka Bomhardt, Gaby Lüffe und den Künstlerinnen. Titelfoto: Endmoraene

Gestaltung: Patricia Pisani

Gefördert durch

Stiftung für deutsch-polnische Zusammenarbeit, Ministerium für Wissenschaft, Forschung und Kultur des Landes Brandenburg und Ministerium für Arbeit, Soziales, Familie und Frauen des Landes Brandenburg sowie Staatskanzlei Land Brandenburg, Stadt Frankfurt (Oder), Gerda Weiler Stiftung, Sparkasse Märkisch-Oderland

Schirmherrin Ministerin für Wissenschaft, Forschung und Kultur

Prof. Dr.-Ing. Dr. Sabine Kunst

Vielen Dank an die Unterstützerinnen und Unterstützer des crowd funding Projektes 2015:

Kierujemy serdeczne podziękowania do osób wspierających crowdfunding naszego projektu w 2015 roku:

Peter Ziegelmeier, Regina Gasper, Heike Mildner, Birgit Dähmlow, Regina Gasper, Petra Kosmin, Stephanie Nüchel, Elke Postler, Alexander Lubic, Günter Drawe, Tine Neumann, Edwin Hoffmann, SteTra, Ina Schief, Julia Petri, Cornelia Schlemmer, Britta S., Barbara Leitner, Barbara Müller, kaja, Katrin Bettina Müller, Michaela Busching, Petra G., John Caulk, Eva AM Winnersbach, Heike Brunner, Annette Munk, Heinz-Joachim Walter Klautzsch, Birgit Dähmlow, Veronike Hinsberg, Erika Stürmer-Alex, Bettina Bauer, Lieselotte Filbrandt, B.&B. Sudhoff und die zahlreichen anonymen Unterstützer! oraz do licznych niewymienionych osób udzielających nam wsparcia!

Medienpartner 2015

Partnerzy medialni w 2015 roku

ROZPAKOWAĆ WALIZKI

Thea, wir fahren nach Łódź* / Return Ticket

* Thea, jedziemy do Łodzi

Wymiana i współpraca artystek z Łodzi, Brandenburgii i Berlina na temat PODRÓŻY

1. Warsztaty zagraniczne w Łodzi, w Polsce oraz 23. Warsztaty Letnie wraz z wystawą we Frankfurcie nad Odrą w Niemczech

Miejsca

Pierwszy etap w Galerii Wschodniej w czerwcu 2015 roku w Łodzi, PL

Drugi etap w zakładach Koehlmann Höfe, sierpień i wrzesień 2015 roku we Frankfurcie nad Odrą, DE

Organizatorzy

ENDMORÄNE Künstlerinnen aus Brandenburg und Berlin e.V.

siedziba: Kunst Hof Lietzen, Falkenhagener Str. 10, 15306 Lietzen

mail@endmoraene.de www.endmoraene.de

Kierownictwo projektu w 2015 roku: Claudia Busching, Angela Lubic i Patricia Pisani, współodpowiedzialność po stronie Kathariny Husemann

Public relations: Tine Neumann

Tłumaczenie: Maciej Rokita

© Zdjęcia: Susanne Ahner, Ka Bomhardt, Gaby Lüffe i artystki

Zdjęcie tytułowe: Endmoraene

Projekt: Patricia Pisani

Projekt wspierany przez

Fundację Współpracy Polsko-Niemieckiej, Ministerstwo Nauki, Badań i Kultury Kraju Związkowego Brandenburgia, Ministerstwo Pracy, Spraw Społecznych, Rodziny i Kobiet Kraju Związkowego Brandenburgia oraz Kancelaria Rządowa Kraju Związkowego Brandenburgia, Miasto Frankfurt nad Odrą, Fundacja im. Gerdy Weiler, Kasa Oszczędnościowa Powiatu Marchia Odrzańska

Patronat Ministra Nauki, Badań i Kultury, prof. dr-inż. dr Sabine Kunst

FUNDACJA WSPÓŁPRACY
POLSKO-NIEMIECKIEJ
STIFTUNG
FÜR DEUTSCH-POLNISCHE
ZUSAMMENARBEIT

Sparkasse
Märkisch-Oderland

A photograph of a dark, industrial interior space, possibly a basement or a large room with a high ceiling. The room is dimly lit, with a bright light source coming from a window or opening on the left side, creating a strong contrast and casting long shadows. The floor is concrete and appears worn. Several large, dark, cylindrical pillars or pipes are visible, supporting the ceiling. The overall atmosphere is gritty and somber.

SUSANNE AHNER
KERSTIN BAUDIS
EWA BLOOM KWIATKOWSKA
KA BOMHARDT
CLAUDIA BUSCHING
AGNIESZKA CHOJNACKA
MONIKA CZARSKA
IMKE FREIBERG
GISELA GENTHNER
RENA TE HAMPKE
MASKO ISO
INGRID KERMA
GUNKILD KREUZER
ANKA LESNIAK
ANGELA LUBIC
ANNETTE MUNK
DOROTHEA NEUMANN
MARTA OSTAJEWSKA
PATRICIA PISANI
IZABELA ROBAKOWSKA &
JOANNA SZUMACHER
JOLANTA RUDZKA HABISIAK
ANTJE SCHOLZ
ERIKA STÜRMER-ALEX
CHRISTIANE WARTENBERG
TINA ZIMMERMANN

WWW.ENDMORAENE.DE